

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Protidrahotní a sociální nepokoje v okrese Brandýs nad Labem po první světové válce

Anti-high prices and social unrest in the Brandýs nad Labem district after the
First World War

Vojtěch Slovák

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Základy společenských věd

2023

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Protidrahotní a sociální nepokoje v okrese Brandýs nad Labem po první světové válce potvrzují, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Čelákovících 10. července 2023

Přeji velké poděkování za odborné a povzbuzující rady od vedoucího mé práce Jiřího Pokorného. Rovněž bych rád poděkoval Státnímu okresnímu archivu Praha – venkov se sídlem v Dobřichovicích. Celé mé rodině a přátelům rovněž náleží velké díky za pomoc a podporu během mého studia.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na vývoj dělnického hnutí na okrese Brandýs nad Labem po první světové válce v letech 1919–1921 a končí založením okresní bu KSČ. Jejím cílem je popis sociálních nepokojů, které se na okrese po první světové válce udály. V první kapitole je popsán vývoj dělnického hnutí v celé ČSR od konce války přes hladové a protidrahotní bouře po boj v ČSDSD, obsazení Lidového domu, Generální prosincovou stávkou a založení KSČ. V druhé kapitole je představen vývoj hospodářství v jednotlivých městech okresu, který sestával zejména z chemického a kovoobráběcího průmyslu a zemědělství. Ve třetí kapitole jsou popsány začátky a vývoj dělnického hnutí od poloviny 19. století po vznik ČSR z regionální perspektivy. Čtvrtá kapitola se věnuje samotným protidrahotním bouřím, stávkám, demonstracím a reakcemi orgánů správy na ně. V páté kapitole je analýza aspektů těchto událostí na okrese Brandýs nad Labem.

KLÍČOVÁ SLOVA

Československo, dělnické hnutí, protidrahotní bouře, hladové bouře, stávková hnutí, proletariát, Brandýs nad Labem, první světová válka, nedostatek, socialismus, KSČ, třídní boj

ABSTRACT

The bachelor thesis focuses on the development of the labor movement in the Brandýs nad Labem district after the First World War in 1919-1921 and ends with the establishment of the district Communist Party. Its aim is to describe the social unrest that took place in the district after the First World War. The first chapter describes the development of the labor movement throughout the Czechoslovakia from the end of the war through the hunger and anti-poverty riots to the struggle in the ČSD, the occupation of the People's House, the General Strike of December and the founding of the Communist Party. The second chapter presents the development of the economy in the various towns of the district, which consisted mainly of the chemical and metalworking industries and agriculture. The third chapter describes the beginnings and development of the labour movement from the mid-19th century to the emergence of the Czechoslovakia from a regional perspective. The fourth chapter focuses on the actual anti-labour riots, strikes, demonstrations and the reactions of the administration to them. The fifth chapter analyses aspects of these events in the Brandýs nad Labem district.

KEYWORDS

Czechoslovakia, labor movement, anti-high prices storms, strikes, proletariat, Brandýs nad Labem, First World War, shortage, socialism, Communist Party, class struggle

Obsah

Úvod	7
Cíle a metodologie práce	8
Stručný politický vývoj dělnického hnutí v ČSR po 1. světové válce	10
Okres Brandýs nad Labem a jeho hospodářství	13
Brandýs nad Labem a Stará Boleslav	15
Čelákovice	18
Neratovice	20
Kostelec nad Labem	21
Toušeň a okolí	22
Brázdím	22
Mratín	23
Dělnické hnutí na Brandýsku do října 1918	24
Sociální hnutí na okrese Brandýs nad Labem po první světové válce	31
Leden 1919	31
Jaro 1919	36
Květen 1919	40
Červnové volby 1919	42
Léto 1919	44
Poslední měsíce roku 1919	46
Zima 1920	49
Jaro 1920	51
Léto 1920	53
Podzim 1920	55
Prosincová generální stávka	57
První polovina roku 1921	60
Vznik komunistické strany na okrese Brandýs nad Labem	62
Aspekty poválečných protestů na okrese	64
Závěr	67
Seznam použitých informačních zdrojů	69
Obrazové přílohy	72

Úvod

Československá první republika je v obecném povědomí hodnocena jako „zlatá éra“ naší novodobé historie, o čemž vypovídá i průzkum z roku 2019 vydaný Centrem pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd České republiky.¹ Toto období Československa je ohraničeno první a druhou světovou válkou, po které byl ustaven komunistický totalitní režim trvající přes čtyřicet let. V takovém případě se nelze divit, že v naší dnešní společnosti panuje o první Československé republice řada dojmů, například o nezpochybnitelné republikánské a demokratické politické kultuře, které bývají spojeny s osobností prezidenta Masaryka, nehledě na ostatní politiky. Mnoho lidí vidí obraz této doby v uhlazeně oblečených lidech s vytříbeným chováním i vkusem, které známe z filmů pro pamětníky, ale i z novější seriálové produkce.²

Neříkám, že se tyto představy zcela nezakládají na pravdě, pokud se ovšem podíváme na období pozorněji, zjistíme, že to nejsou představy komplexní a že situace byla mnohem složitější. Československá první republika musela ve skutečnosti řešit spoustu politických afér, korupci, národnostní třenice a v neposlední řadě i sociální nepokoje plynoucí z rozdílů v bohatství a možnostech tehdejších společenských vrstev.

Tyto posledně zmiňované problémy, které se projevovaly stávkami, mzdovými i protidrahotními protesty a v některých případech i značně násilnými demonstracemi, ohrožovaly politickou stabilitu Československa v prvních letech jeho existence.³ Mělo je na svědomí dělnictvo zaměstnané v městských továrnách i zemědělský proletariát, který se v tuto dobu začal organizovat, ale také je nutno říci, že tehdejší příslušníci nejnižších vrstev byli nejvíce vystavení neutěšené hospodářské situaci v nové republice a poválečnému nedostatku.

Sociální nepokoje a nespokojenost rostla již za války, kdy byl zaveden přidělový systém a z Českých zemí byly vyváženy potraviny a suroviny. Na nějaký čas je zastavil vznik vlastního státu, ovšem jak píše Zdeněk Kárník „Všichni kladli na poválečnou dobu mnoho nároků. Někdy více, než mohla unést“.⁴ Bída nezmizela, sociální bouře se nanovo rozšířily

¹ Jan ČERVENKA. *Tisková zpráva: Třicet let od sametové revoluce z pohledu české veřejnosti* [online]. Sociologický ústav AV ČR [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5025/f9/pd191029b.pdf

² Petr ZÍDEK. *Mýty a kultury první republiky: v ČSR neexistovala korupce a politici měli širší rozhled*. *Lidovky* [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/myty-a-kultury-prvni-republiky-v-csr-neexistovala-korupce-a-politici-meli-sirsi-rozhled.A180913_163704_In_domov_ele

³ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, Praha 2017, s. 60-62.

⁴ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 49.

a zachvacovaly zemi ještě pár let po vzniku Československa. Jejich vrcholem byla známá Prosinčová generální stávkou, po které roku 1921 dělníci a rolníci získali své politické zastoupení v Komunistické straně a třídní boj se stal plně politickým.⁵ V tomto časovém období, tedy od vzniku republiky do založení KSČ se budeme pohybovat.

Cíle a metodologie práce

Cílem předkládané práce bude popsat poválečnou bídu a průběh sociálních nepokojů z ní plynoucích na okrese Brandýs nad Labem. Práce si rovněž klade za cíl popis hospodářství a průmyslu v regionu v době kolem první světové války. Rovněž bude představeno dělnické hnutí a jeho vývoj od té doby, kdy se v okrese poprvé začíná dělnictvo politicky projevovat. Práce si pokládá otázku, jakým způsobem bojoval tehdejší tovární i zemědělský proletariát na Brandýsku.

Metodika zpracování se tak v jednotlivých kapitolách bude lišit. Zatímco na začátku vystačím s literární kompilací, v pozdějších kapitolách přijde ke slovu vlastní archivní výzkum.

Cílem první kapitoly bude shrnout politický vývoj dělnického hnutí v Československu od jeho vzniku do roku 1921. Toto dění ovlivňovalo občany nové republiky a mělo přímý vliv na vývoj dělnického hnutí. Tím vznikne rámec událostí, mezi kterými se aktéři na mnou sledovaném okrese pohybovali. Zde vycházím z odborné literatury.

Cílem druhé kapitoly bude popsat samotný okres Brandýs nad Labem, jeho hospodářský vzestup, kdy se z převážně zemědělského regionu stal region s železnicí a průmyslem. Nacházely se zde továrny, cukrovary, velkostatky nebo mlýny. Předkládaná práce je regionálního charakteru. Proto považuji za důležité popsat vývoj podniků podrobněji. Vznikne nám tím zřetelný prostor, ve kterém se tehdejší proletariát pohyboval.

Třetí kapitola se bude zabývat dělnickým hnutím na Brandýsku, od jeho počátků do konce první světové války. Tato tematika již byla zpracována v lokálních odborných časopisech i sbornících. Literatura je ovšem ideologicky zatížena předchozím dějepiscem. Dnes už se na ně lze dívat bez tohoto zatížení marxistickou ideologií.

Cílem čtvrté kapitoly bude popis vlastních sociálních nepokojů po vzniku Československa na sledovaném okrese, až po vznik KSČ. Zde čerpám z fondu Českého místodržitelství Praha – prezidium – 1911-1920 a z fondu Okresního úřadu Brandýs nad Labem, který je uložen ve

⁵ Vladimír LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, In: Studie a zprávy 10, Sborník okresního muzea Praha-Východ, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 1988, s. 132.

Státním oblastním archivu Praha – Východ se sídlem v Dobřichovicích. Využívám také dobového tisku, sborníků policejních hlášení zpracovaných v rámci edice Prameny k ohlasu velké říjnové socialistické revoluce a vzniku ČSR, které zpracovala starší historiografie a odborné literatury i vzpomínek pamětníků přechovávaných v Oblastním muzeu Praha – Východ se sídlem v Brandýse nad Labem.

Práce končí vznikem komunistické strany a ve starší historiografii se jedná o tradiční předěl. Všímám si, že pro předchozí historiky bylo založení KSČ nevyhnutelností. I podle mě se jedná o funkční předěl. Neříkám, že ke vzniku KSČ dělnické hnutí směřovalo historicky nevyhnutelně a nutně, ale hlavní aktéři třídních bojů na okrese se na jejím vzniku přímo podíleli, a i pro pamětníky byl vznik strany jedním z nejdůležitějších momentů v jejich životech.

Stručný politický vývoj dělnického hnutí v ČSR po 1. světové válce

Jedním z nástupnických států rakousko-uherské monarchie se stalo i Československo. Nejen národní požadavky, ale i panující sociální podmínky, za kterých vzniklo hrály při převratu důležitou roli.⁶ Starý rakouský režim ztratil podstatnou část své legitimacy díky nedostatku a nefunkčnímu přidělovému systému, který během války ovlivňoval skoro všechny aspekty lidského života.⁷ Přesto však na nějaký čas radost ze vzniku republiky převážila nad palčivými sociálními rozpory a hmotnou bídou, kterou se poválečná doba vyznačovala. Československo se nacházelo na straně vítězů a v budování nové republiky nacházely široké vrstvy československého národa konsenzus. Toto nelze říci o okolních zemích, kde se společenský řád zcela rozpadl. V poraženém Německu, Rakousku i Maďarsku se krátce po válce objevují pokusy o státní převrat, v případě Maďarska úspěšné. Ty byly ovlivněny Velkou říjnovou revolucí, kde sociální podmínky zcela rozložily státní moc. Československo muselo řešit svoji sociální politiku, jinak by mu mohl hrozit podobný osud jako jeho sousedům.

Ještě v prosinci 1918 přijalo Národní shromáždění zákon o podpoře v nezaměstnanosti. Podniky propouštěly z důvodů ustání válečných objednávek, ale i kvůli uhelným krizím. Dělnice rovněž v mnoha podnicích nahradily muže, kteří byli na frontě. V roce 1919 se tak můžeme setkat s 200 000 žadateli o podporu v nezaměstnanosti. Tato čísla jsou už od roku 1920 výrazně nižší.⁸ Zákon o osmihodinové pracovní směně, který byl také přijat v prosinci 1919, měl ulehčit postavení pracujících.

Dvě strany, které zastávaly pozice socialismu, ČSDSD a ČSS i přes některé rozdíly stály od počátku vzniku republiky za pozemkovou reformou.⁹ Reforma spočívala ve vyvlastnění a přerozdělení pozemků velkých vlastníků. Přerozdělení se týkalo 150 ha velkostatkářské půdy a 250 ha půdy vůbec. Provádělo se za náhradu. Postavení malých rolníků se zlepšilo. Ti nejchudší bez úspor si samozřejmě nemohli nákup dovolit. I tak se jednalo do té doby o

⁶ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 49.

⁷ Ota KONRÁD, Rudolf KUČERA, *Cesty z apokalypsy: fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914-1922*. Praha 2018, s. 186.

Rudolf KUČERA, *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*, Praha 2013.

⁸ Denisa BRDLÍKOVÁ, *Nezaměstnanost v Československu v prvních poválečných letech (1918-1925)*, bakalářská práce, vedoucí práce prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc., Praha 2014 s. 19.

⁹ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 482.

největší přerozdělení pozemkového majetku na našem území, ačkoliv existovalo mnoho výjimek a levice považovala reformu za nespravedlivou.¹⁰

Na jaře 1919 rovněž probíhala měnová reforma. Rašínovým cílem bylo oddělit československou měnu od rakouské a vytvořit nové státní platidlo. Její průběh je dodnes považován za úspěšný a promyšlený.¹¹ Reformu ovšem provázelo neustálé zdražování potravin a životních potřeb a na to reagující stávková hnutí bojující na rostoucí mzdy.¹²

Jaro 1919 je také charakteristické silnými protidrahotními bouřemi, které zachvátily celý venkov. Šířily se z pohraničí do vnitrozemí. Nejvíce zasaženy byly oblasti Kladna, Plzně, Příbrami a hlavně Prahy. Příčiny těchto bouří hledejme v nefunkčním přidělovém systému, nedostatku potravin a „keřasení“ na černém trhu.¹³

ČSDSD byla po válce nejsilnější stranou. Vypovídají o tom výsledky voleb v námi sledovaném období. První volby byly do obecních zastupitelstev v červnu roku 1919 a vyhrála je levice.¹⁴ Na základě těchto voleb vznikla Tusarova vláda, kde byly zastoupeny obě socialistické strany a strana agrární. Do voleb do parlamentu ČSR v dubnu 1920 vstupovala ČSDSD již jako strana rozštěpená, kromě politického boje sváděla ještě vnitrostranický boj mezi pravou a levou frakcí. I tak se jí volby podařilo vyhrát.¹⁵ Výsledkem voleb vznikla druhá Tusarova vláda na stejném půdorysu, jako první. V důsledku krize uvnitř ČSDSD podala tato vláda demisi v září 1920 a na její místo nastoupila vláda úřednická.¹⁶ Na zářijovém sjezdu sociální demokracie se formálně ustanovila frakce ČSDSD-levice. Levice požadovala opoziční postoj vůči vládě a postup ve smyslu ruského bolševismu. Pravice měla svůj sjezd v listopadu a jeho program byl protikomunistický.¹⁷

V prosinci 1920 boj mezi oběma frakcemi vyvrcholil. 8. 12. zvýšil ředitel tiskárny v Lidovém domě Rudému právu (tiskovému orgánu levice) cenu za tisk o 75 %. Za to mu byla dána od závodní rady dovolená a byl vykázán z tiskárny.¹⁸ Strany nebyly právními subjekty a majetek

¹⁰ *Tamtéž*, s. 470–479.

V. LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, s. 103.

¹¹ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 60–62.

¹² *Tamtéž*.

¹³ *Tamtéž*, s. 54–60.

¹⁴ *Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919*. Praha 1922, s. 142.

¹⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 124.

¹⁶ Karel PACNER, *Osudové okamžiky Československa*, Praha 2012, s. 128–129.

¹⁷ V. LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, s. 107.

¹⁸ *Tamtéž*.

ČSDSD a Lidový dům byly napsány na vedení strany, které se hlásilo k pravici. Její představitelé se obrátili na policejní ředitelství a podali oznámení „pro rušení držby“. Policie dala Lidový dům vyklidit a obsadila ho. Levice v reakci na obsazení svolala generální stávku, která trvala od 10. do 17. prosince. Stávka došla největší odezvy na Kladensku a na některých místech republiky při ní docházelo k násilnostem. Bylo během ní zatčeno 3732 účastníků. Fakticky skončila pro ČSDSD Levici neúspěchem. Nerozšířila se do celého Československa a nesplnily se ani její požadavky na vyklizení Lidového domu, odstoupení vlády, zastavení persekuce vůči revolučnímu dělnictvu nebo zavedení dělnických rad ve velkých podnicích. Sociální demokracie si naopak uhájila své pozice. Už v únoru 1921 byl založen Komunistický svaz mládeže Československa, v březnu Svaz komunistických legionářů a v květnu došlo k oddělení Federace dělnických tělocvičných jednot od Dělnických tělocvičných jednot. Vůdce levice Bohumír Šmeral se přes své obavy z komunistických ultraradikálů rozhodl pro založení Komunistické strany Československa na sjezdu v polovině května 1921. V poměru k počtu obyvatel země se jednalo o největší komunistickou stranu na světě.¹⁹

¹⁹ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 142–147.

Okres Brandýs nad Labem a jeho hospodářství

Brandýs nad Labem se stal zřízením okresního úřadu politickým okresem poté, co se roku 1908 vydělil z okresu Karlínského. Do té doby byl pouze okresem soudním.²⁰ V roce 1921 měl okres Brandýs nad Labem 58 obcí v nichž žilo 42 289 obyvatel.²¹ Ještě v polovině 19. století region v mnoha aspektech charakterizovala jeho výrazně agrární povaha; ležel v Polabí bohatém na úrodnou půdu, takže zde rolníci pěstovali jak obilí, tak cukrovou řepu. Tím se definovaly první průmyslové podniky, které měly zejména potravinářský charakter. Obilné plodiny mohly být zpracovány ve velkých labských mlýnech v Lobkovicích, Brandýse a Čelákovicích. Jinak bylo v kraji mnoho mlýnů menších.²² Druhá plodina, cukrová řepa, se zpracovávala v několika cukrovaroch. Ty byly v okolí před rozmachem výrobních závodů největšími průmyslovými podniky. Jednalo se o cukrovary v Kostelci nad Labem, Toušeni, Mratíně a v Čakovicích.²³ Za zmínku stojí největší i pivovary: Měšťanský a Zámecký v Brandýse a Čelákovický.²⁴

Průmysl stavebních hmot byl soustředěn v cihelnách v Toušeni a Brázdimi. V severní části okresu se nezanedbatelnému významu těšila také chemická výroba v Neratovicích.²⁵ Nejdůležitější se mi ovšem v kontextu dělnictva a center jeho hnutí jeví průmysl strojírenský a kovoobráběcí, který se v Brandýsu a okolí začíná objevovat až později, v 80. letech 19. století. Jeho expanze ale spíše spadá až do století dvacátého.²⁶ Teprve toto století změnilo tvář okresu z výrazně zemědělské na průmyslovou, ačkoliv i v zemědělství zůstalo mnoho pracujících, například na brandýském velkostatku, který se řadil k těm větším.²⁷ Zemědělský proletariát, jenž se teprve v této době začíná oproti továrnímu organizovat, byl druhou, ne-li radikálnější složkou dělnického hnutí.²⁸

²⁰ Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: město, panství i okres III*, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 2010, s. 11.

²¹ Štěpán MLEZIVA, *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*, Praha 2010, s. 358.

²² Mapa vodních mlýnů. *Vodnimlyny* [online]. [cit. 2023-06-28]. Dostupné z: <https://www.vodnimlyny.cz/>

²³ Vladimír LOYDA, *Příspěvek k padesátileté historii bojů KSČ na Brandýsku*, In: Sborník prací okresního muzea Praha-Východ 1971, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 1971, s. 18.

²⁴ Bývalé pivovary. *Pivní obzor* [online]. [cit. 2023-06-28]. Dostupné z: <http://www.pivniobzor.cz/>

²⁵ Richard MANDELÍK – Vladimír MACH, *Historie a současnost podnikání Mělnicko-Kralupsko, Žehušice* 2008, s. 53.

²⁶ Jaroslav LÁNÍK – Richard MANDELÍK – Eva BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha-Východ, Žehušice* 2007, s. 61–73.

²⁷ Johann PROCHÁZKA, *Topographisch-statistischer Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen*, Praha 1891.

²⁸ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 477.

Pro rozvoj průmyslu o obchodu byla zásadní stavba železnice. Její zřízení roku 1873 mezi Prahou a Lysou nad Labem umožnilo rychlejší cesty pro přepravu zboží i osob. Lidé si díky ní mohli hledat práci i ve fabrikách v Praze. Vedla přes Čelákovice, ne přes politicky významnější Brandýs, což způsobilo revnivost mezi obcemi a dalo za vznik až anekdoticky znějícím zkazkám. V Brandýse si povídali, že vinu nesl váhavý purkmistr a poštmistr Ahsbahs, jenž zároveň provozoval dostavník a nestál o konkurenci. V Čelákovících se naopak vyprávělo, kterak vlivný soused, trávící kdysi studentská léta s císařem Františkem Josefem, soukromým zásahem u panovníka dopomohl k dráze právě čelákovickým. Pravda byla prozaičtější, rozhodly nižší finanční náklady, menší stoupání a délka trasy.²⁹ Brandýs se svého spojení nedočkal o mnoho později. Už deset let poté, roku 1883, bylo zprovozněno spojení mezi Čelákovícemi do Brandýsa a celá trať vedoucí z Brandýsa přes Kostelec nad Labem až do Neratovic zahájila provoz roku 1899.³⁰

V následujících podkapitolách bude pojednáno blíže o největších centrech okresu, tedy o Brandýse nad Labem, Čelákovících, Kostelci nad Labem, Neratovicích, Toušeni, Brázdimi a jejich významných průmyslových podnicích. Omezím se na období před první světovou válkou a prvních pár let po ní.

²⁹ Emanuel VLASÁK, *Polabské město Čelákovice*, Čelákovice 1991, s. 97.

³⁰ M. MANDELÍK – V. MACH, *Historie a současnost podnikání Mělnicko–Kralupsko*, s. 53.

Brandýs nad Labem a Stará Boleslav

V nejstarší zmínce z roku 1304 je Brandýs nad Labem označen jako trhová ves (*villa forensis*) mající dva mlýny, později je zmiňován i most. Poloha vsi a mostu přes řeku nasvědčuje, že se jednalo o nevšední místo při lužicko-pražské cestě.³¹ Obchodní ruch městečka kladně ovlivňovala i Břetislavem I. založená kapitula v nedaleké Staré Boleslavi, která se ovšem ze svého zničení během husitských válek vzpamatovávala mnohem déle než Brandýs.³² Na počátku 16. století získali město Krajířové z Krajku a městu udělili několik práv. Jedním z nich bylo i právo na vaření piva ve starém pivovaru u náměstí. Během morové epidemie roku 1531 zde Konrád z Krajku hostil krále Ferdinanda I. Panovníkovi se zde líbilo a bratra Konráda vybízel k prodeji. To však záhy ani nebylo třeba. Krajířové se zapojili do prvního stavovského odboje, jenž vedl ke konfiskaci. Městečko, hrad i panství přešly do majetku královské komory.³³ Občasná přítomnost panovníka s dvorem pro Brandýs slibovala ekonomický rozvoj. Vznikl druhý pivovar, zámecký. Za vlády Rudolfa II. byl přebudován zámek, stavěly se nové ulice, přičemž konjunktura trvala až do třicetileté války, která měla na město ničující dopad. Obnova postupovala pozvolna, zámecký pivovar získal v 18. století svou současnou podobu, kdy byl opraven Karlem Ignácem Dietzenhoferem; pravděpodobně se jedná o jeho jedinou stavbu úzce hospodářské povahy.

I tak měl zámek jako centrum regionu svůj význam.³⁴ Jeho předností se stal lov, provozovaný zde jak Karlem VI., tak Josefem I., a kvůli kterému musely být pod významnou pokoutou a přísnými tresty lesy udržovány v přirozeném stavu. Tato opatření občasně vedla k přemnožení zvěře nebo nedostatku palivového dříví ve městě.³⁵ Během josefínských reforem zámek sloužil jako ubytování pro vysloužilé důstojníky a po napoleonských válkách došlo k hospodářskému úpadku celého okolí. Panství získala rakouská banka. Ta zde začala s intenzivní těžbou starých dubových porostů. Do šlechtických rukou se Brandýs dostal až roku 1860, kdy ho od banky i s dluhy odkoupil poslední vévoda toskánský Leopold II.³⁶

³¹ J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: město, panství i okres I.*, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 2010, s. 124.

³² J. LÁNÍK – R. MANDELÍK – E. BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha-Východ*, s. 17.

³³ J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: město, panství i okres I.*, s. 140.

³⁴ Pavel JÁKL, *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, I. díl – Střední Čechy*, Praha 2004, s. 128.

³⁵ J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: město, panství i okres II.*, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 2010, s. 262–263.

³⁶ J. LÁNÍK – R. MANDELÍK – E. BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha-Východ*, s. 18.

V této době měl Brandýs nad Labem přibližně 4500 obyvatel a postupně se zde začaly zakládat továrny. První založil židovský obchodník a předseda místního pohřebního bratrstva Ferdinand Janowitz. Sloužila ke zpracování řepky olejné a výrobě fermeže. O několik let později se v Brandýse usazuje František Melichar. O jeho podniku zde bude pojednáno podrobněji, protože svou velikostí patřil k největším továrnám na secí stroje v monarchii a také se přirozeně jednalo o jedno z center dělnického hnutí.³⁷

Roku 1878 si ve městě otevírá řemeslnou dílnu. František Melichar předtím vyráběl mlátičky, sekačky a také stačil zkonstruovat i svůj první secí stroj. Sám v minulosti úpadek zažil, ale Brandýs se měl stát v budoucnu místem jeho úspěchu. Bedřich Janowitz přesvědčil svého otce Ferdinanda, aby mladšímu vynálezci a konstruktérovi poskytl půjčku 1400 zlatých a poslal jej na zkušenou cestu po Německu, kde pracoval například v továrně na secí stroje Rudolfa Sacka v Lipsku.³⁸ Jeho zájem o výrobu nezůstal utajen a Melichara propustili; co se však stihl naučit, to mu posloužilo jako dostatečná základna znalostí a dovedností.³⁹ Po návratu začal konstruovat vlastní modernizované secí stroje, na jejichž vylepšení získal svůj první patent. Výrobu mohl provádět ve své řemeslné dílně, stroje nebyly drahé ani náročné na zvířecí sílu a mohli si je dovolit i menší a střední rolníci.⁴⁰ Hranici mezi řemeslnou a tovární výrobou Melichar prolomil kolem roku 1883 a o dva roky později sestavil už 110 secích zařízení za rok.⁴¹ Slávě jeho strojů pomohla Jubilejní zemská výstava v Praze (1891). V devadesátých letech zakoupil řadu stavebních parcel, kde postupně postavil lisovny, truhlárny a slévárnu. Podnik odebíral elektřinu z vodní elektrárny v bývalém mlýně. Touto dobou zde pracovalo asi 300 dělníků.⁴² Zásadní secí stroj Unikum byl patentován roku 1894 a pro Melichara byl přelomový, jelikož se díky pohyblivým secím lžičkám, jimiž šlo vysadit mák i kukuřici, jednalo o univerzální secí mechanismus. Navíc měl lehkou konstrukci.⁴³ Roku 1901 se vyrobilo 2100 strojů a export směřoval do celého světa. Po smrti zakladatele převzal podnik jeho nejstarší syn František, který firmu dovedl k akcionování, většinovým podílníkem ale zůstal on sám. Rakouská Kreditanstalt a Živnobanka získaly po 12,5 % akciích, za což poskytly úvěr 1,5 milionu korun na rozšiřování podniku. Kvůli politické

³⁷ Martin DOLEJSKÝ, *Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávky v prosinci 1920* [online]. Městské muzeum V Čelákovcích [cit. 2023-03-22], Dostupné z: <http://library.institutcl.cz/1920.pdf>

³⁸ František Melichar Český kovář, vynálezce, průmyslník. *ORIGINAL MELICHAR* [online]. [cit. 2023-06-28]. Dostupné z: <https://original-melichar.cz/podklady/FM-kronika>

³⁹ *Tamtéž*.

⁴⁰ J. LÁNÍK – R. MANDELÍK – E. BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha–Východ*, s. 61.

⁴¹ *Tamtéž*, s. 62.

⁴² *Tamtéž*, s. 63.

⁴³ Unikum. *ORIGINAL MELICHAR* [online]. [cit. 2023-06-28]. Dostupné z: <https://original-melichar.cz/?page=unikum>

nestabilitě na Balkáně, kam továrna vyvážela mnoho zařízení, se za rok 1912/13 již nevyplácely dividendy a firma musela propustit část zaměstnanců. I tak do roku 1914 zajišťovala práci 400 dělníkům, přičemž se starala i o vzdělávání vlastních budoucích učňů. Za války kvůli mobilizaci počet dělníků klesl na 19, docházelo k omezení výroby a zastavení provozu i na několik měsíců.⁴⁴ V roce 1918 podnik ustrnul, František Melichar se následně rozhodl zakoupit továrnu na zemědělské stroje Umrath a spol. v Praze, ale očekávaný masivní růst se ani přesto nedostavil a firma byla finančně zatížena. Postupně se během dvacátých let její situace zlepšovala, secí stroje společnosti Melichar Umrath a spol. se dostaly na všechny evropské trhy a později i do Jižní Ameriky.

V Brandýse nad Labem fungovala ještě Brandýská cikorka. Ta zaměstnávala okolo padesáti dělníků a její význam vzrostl zejména za 1. světové války, kdy se různé náhražky kvůli nedostatku těšily masové oblibě.⁴⁵ Zmiňme ještě uměleckou slévárnu Tomáše Srpka, Mydlárnu a továrnu na voňavky Abrahama Picka a tři mlýny.⁴⁶ V blízké Staré Boleslavi probíhala výroba čerpadel v závodě Adolfa Zehra a Antonín Líman zde provozoval svoji parní pilu s cementárnou. Pila byla založena již roku 1868 a práci zde našlo kolem čtyřiceti dělníků.⁴⁷

⁴⁴ J. LÁNÍK – R. MANDELÍK – E. BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha–Východ*, s. 64.

⁴⁵ J. LÁNÍK – R. MANDELÍK – E. BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha–Východ*, s. 52.

⁴⁶ Jan FOREJTEK, *Místopis a adresář okresu Brandýského*, Brandýs nad Labem 1908, s. 9.

⁴⁷ M. DOLEJSKÝ, *Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávký v prosinci 1920* [online], [cit. 2023-03-22], Dostupné z: <http://library.institutcl.cz/1920.pdf>

J. LÁNÍK – R. MANDELÍK – E. BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha–Východ*, s. 75.

J. FOREJTEK, *Místopis a adresář okresu Brandýského*, s. 33.

Čelákovice

Čelákovice byly po dlouhou dobu svého vývoje jen oppidem, k němuž náležel kostel doložený od 14. století.⁴⁸ O místním hospodářství se dozvídáme až z Pozůstatků desek zemských, podle nichž je k roku 1409 zahrnut do čelákovického zboží kromě luk, lesů a rybníků i mlýn

a od roku 1444 i jméno pivovarníka.⁴⁹ Městečko mělo po celou dobu zemědělský charakter a stejně jako nedaleký Brandýs získalo od Krajířů, jimž náleželo, hospodářská privilegia, později všechna Ferdinandem I. potvrzena, a nadto vyzískalo právo týdenního trhu konaného o sobotách.⁵⁰ Za třicetileté války bylo městečko několikrát vypáleno a místní lokalitu opustili.⁵¹

Hospodářské oživení lze vysledovat až od 18. století, kdy měly stále prvořadou roli cechy, většina obyvatel se řadila mezi drobné zemědělce a oceňované košíkáře.⁵² Roku 1845 starý pivovar na náměstí nahradil novým, ani ten ale nebyl nikdy příliš velký a jeho důležitost lze označit pouze jako lokální.⁵³ Čelákovický mlýn oproti tomu patřil mezi větší, o čemž svědčí obrazové materiály.⁵⁴ Zavedením železnice byly položeny základy pro budoucí průmyslový rozmach. Koncem devatenáctého století žilo v Čelákovících 2200 obyvatel ve 320 domech.⁵⁵

Na začátku dvacátého století prodělalo město radikální změnu. Byly zde totiž založeny hned tři podniky, které na dlouho dopředu změnily charakter Čelákovice ze zemědělského městečka na průmyslové město. Jednalo se o továrny Červinka a Čihák, Stabenow a dílnu bratří Volmanových, která se však brzy továrnou stala. Pro úplnost zmiňme ještě továrnu na boty Václava Holuba, kde našlo práci 67 dělníků.⁵⁶

František Červinka začal ve své dílně v dnešních Zápech vyrábět pohyblivé plečky vlastní konstrukce od roku 1895. O stroje jevil lidé zájem, nebyly náročné na používání, dalo se s nimi pracovat v libovolném terénu, a tak o osm let později přesunul výrobu do Čelákovice. Zde založil továrnu na okraji města při cestě k Záluží. Rozšířil svoji produkci o vyorávače

⁴⁸ Josef EMLER, (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, RBM II (1253- 1310)*, Praha 1882, s. 656.

⁴⁹ E. VLASÁK, *Polabské město Čelákovice*, s. 97.

⁵⁰ J. LÁNÍK – R. MANDELÍK – E. BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha–Východ*, s. 22.

⁵¹ Marek ĎURČANSKÝ, *Radní manuál Pavla Ježdíka 1639–1654*, Čelákovice 2016, s. 16–17.

⁵² J. LÁNÍK – R. MANDELÍK – E. BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha–Východ*, s. 24.

⁵³ *Tamtéž*, s. 40.

⁵⁴ Čelákovický mlýn. *Vodnimlýny* [online]. [cit. 2023-06-28]. Dostupné z: <https://www.vodnimlyny.cz/>

⁵⁵ E. VLASÁK, *Polabské město Čelákovice*, s. 77.

⁵⁶ M. DOLEJSKÝ, *Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávky v prosinci 1920* [online], [cit. 2023-03-22], Dostupné z: <http://library.institutcl.cz/1920.pdf>

řepy nebo traktorové pluhy a k roku 1908 již zaměstnával 30 dělníků. Na konci 20. let podnik čítal až 75 zaměstnanců.⁵⁷

Roku 1906 se ze Žižkova na okraj města Čelákovic blízko dráhy přesunul podnik Rudolfa Stabenowa vyrábějící akumulátory. V tomto místě se začalo rovněž s výrobou bezešvých měděných rour z mosazi a mědi. Během první světové války firma vyráběla roury, plechy a munici pro vojenské účely a po válce takto nabyté znalosti zužitkovala. Změnil se sortiment a výroba se orientovala na produkci mosazných rour, drátů a lan pro severočeské doly. Roku 1920 byla firma akcionována a změnila si název na Kovodělné akciové továrny Stabenow. Dvacátá léta pro společnost znamenala úspěšné období.⁵⁸

Posledním založeným podnikem byl závod průmyslníka Josefa Volmana. Po svém návratu z Ameriky, kde studoval chemii a strojírenství, založil roku 1910 dílnu při silnici do Toušeně.⁵⁹ Provoz se do roku 1912 rozvinul natolik, že poskytoval práci třiceti dělníkům a šesti učňům, kteří vyráběli obráběcí a rychloběžné vrtací stroje. Josef Volman musel za války na srbskou frontu, takže továrnu řídily jeho manželka a matka. V Srbsku se dostal do zajetí, kam za ním jeho žena na osm měsíců přijela. Matka byla mezitím nucena kvůli nepříznivé situaci v podniku zastavit výrobu a stroje s materiálem odprodat firmě Červinka a Čihák, kde se pracovalo na vojenských zakázkách. Josef Volman byl roku 1916 poslán na ruskou a italskou frontu, odkud se mu podařilo v lednu 1918 dostat do Čelákovic a skrývat se až do vzniku republiky. Výrobu obnovil v polovině roku 1919, zvýšil počet dělníků na čtyřicet, učňů měl v té době sedmnáct. Neutěšená hospodářská situace ho ale donutila roku 1923 polovinu dělníků propustit, učně si však ponechal. Hlavní sláva podniku přišla až po roce 1924, kdy se z něj stala prosperující továrna, Josef Volman nechal pro dělníky vybudovat celou novou čtvrť a počet zaměstnanců kontinuálně rostl.⁶⁰

⁵⁷ J. LÁNÍK – R. MANDELÍK – E. BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha–Východ*, s. 70.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 68.

⁵⁹ Josef VOLMAN, *Továrna na obráběcí stroje Čelákovice*, Brandýs nad Labem 1940, s. 7.

⁶⁰ Jolana TOTHOVÁ, *Průmyslník Josef Volman a jeho podíl na rozvoji Čelákovic*, Čelákovice 2004, s. 564.

Neratovice

Neratovice byly po celá staletí nevýznamnou obcí, až do roku 1850 osadou Lobkovic. Zlom nastal mezi lety 1869 až 1899, kdy se z Neratovic stal poměrně důležitý a rozsáhlý železniční uzel, rozšířený roku 1880 o vlečku vedoucí přímo do Kosteleckého cukrovaru.⁶¹ Na konci devatenáctého století zde započal lučební průmysl, na němž bylo dnešní město vybudováno. Pro srovnání, v roce 1869 bylo v obci třicet čísel popisných. V roce 1912 již v Neratovicích stálo 230 domů s tisícem obyvatel.⁶²

Roku 1898 byl zahájen provoz v chemické továrně firmy HAASE, kterou o dva roky později zakoupila společnost V. B. Goldberger. V tomto podniku našlo práci 123 dělníků, kteří zde vyráběli oleje, svíčky a mýdla.^{63, 64}

Inženýr Gustav Šebora založil svůj závod na zpracování odpadní čpavkové vody a výrobu čpavku roku 1906. K jeho smůle odpadní voda příliš mnoho čpavku neobsahovala a továrna se dostala do úpadku. Z obchodního rejstříku byla vymazána ještě před první světovou válkou, ale roku 1917 pozemky i budovy získala vídeňská firma GÖC⁶⁵, která zde zavedla výrobu potravin, jako třeba marmelád, kávových náhražek, čokolády, sladkostí, oleje, hořčice, rybích konzerv a octa.⁶⁶

Ze vzpomínek Jiřího Šáry, jenž Neratovice pamatuje ze třicátých let, se dozvídáme o důležitosti vlečky pro město: „*Byl tam ohromný plac (dnešní náměstí), kterému se říkalo U váhy a sloužil při sklizni cukrové řepy. Ze širokého okolí se tam na ohromné haldy svážela řepa. Nakládala se pak na lokálku a dopravovala se do cukrovaru v Kostelci nad Labem. Celé Neratovice si vyvařovaly cukrový sirup, protože tam všechny děti tu řepu kradly.*“⁶⁷

⁶¹ R. MANDELÍK – V. MACH, *Historie a současnost podnikání Mělnicko–Kralupsko*, s. 53.

⁶² J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: město, panství i okres III.*, s. 769.

⁶³ R. MANDELÍK – V. MACH, *Historie a současnost podnikání Mělnicko–Kralupsko*, s. 53.

⁶⁴ J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: město, panství i okres III.*, s. 767.

⁶⁵ Grosseinkaufsgesellschaft Österreichischer Konsumvereine

⁶⁶ R. MANDELÍK – V. MACH, *Historie a současnost podnikání Mělnicko–Kralupsko*, s. 106.

⁶⁷ Viktor VOTRUBA, Město, které vyrostlo na chemii, Neratovice slaví šedesátiny, *IDNES: Zpravodajství* [online], [cit. 2023-06-28], Dostupné z: https://www.idnes.cz/praha/zpravy/neratovice-mesto-chemie-vyroci-spolana.A170914_351788_praha-zpravy_rsr

Kostelec nad Labem

Kostelec nad Labem se oproti blízkým Neratovicím může vykázat delší hospodářskou tradicí, jednalo se přeci jen o větší obec. Až do 16. století se zde, podobně jako v okolí, lidé živili pouze zemědělstvím, ale od vlády Vladislava II. Jagellonského dostával Kostelec postupně trhová práva a jiné výsady.⁶⁸ Hospodářství ovládaly až do 19. století místní cechy. Zlom pro místní ekonomiku nastal v březnu 1838 při oblevě, kdy kry strhly most přes Labe a brandýské panství odmítlo stavbu nového mostu, tudíž byl až do roku 1878 odříznut od pravého břehu Labe. V tom roce místní mlynář zakoupil rušený dřevěný most v Brandýse nad Labem a začal jej sám provozovat.⁶⁹ Skoro jako v každé obci se i v Kostelci nacházel od středověku pivovar. Jednalo se ale o malý podnik s lokálním charakterem, který nepřežil rok 1928.⁷⁰

Pro místní byla zásadní stavba cukrovaru. Ta započala roku 1871 a o rok později se začalo s první kampaní, ale podnik byl zatížen dluhy a zisky byly mizivé. Roku 1877 navíc propukla cukerní krize, takže nezbývalo než cukrovar prodat Davidu Blochovi, jenž začal továrnu rozšiřovat. Tři roky po koupi zažádal o postavení vlečky vedoucí přes Neratovice, která by cukrovar spojila s Turnovsko-kralupsko-pražskou dráhou, a roku 1892 přistavil rafinerii cukru.⁷¹ Do dvacátého století vstupuje cukrovar jako prosperující podnik s názvem Labsko-kostelecká rafinerie a. s. Během první světové války pracovali v továrně namísto odvedených mužů zajatí Tataři a Baškirci. Po jejím konci cukrovar pokračoval ve výrobě ještě po celá desetiletí.⁷²

⁶⁸ Jaroslav SVOBODA, *Kostelec nad Labem: historie a současnost*, Týn nad Vltavou 2019, s. 63.

⁶⁹ *Tamtéž*, s. 64.

⁷⁰ *Tamtéž*, s. 69.

⁷¹ *Tamtéž*, s. 65.

⁷² *Tamtéž*, s. 66–68.

Toušeň a okolí

V případě Toušene se jednalo se o malou vesnici obklopenou dvory a zemědělskými usedlostmi, a to až do poloviny devatenáctého století. Není bez zajímavosti, že místo disponovalo léčivým pramenem. Co se týče průmyslu, byla kromě cukrovaru v místě i cihelna, která zpracovávala hlínu nacházející se mezi Čelákoviciemi a Zálužím. Ta je doložena snad od roku 1550, kdy zde byly páleny cihly a vápno pro panství.⁷³ O její další historii není nic dostatečně uvedeno až do roku 1868, kdy ji začal nový majitel přestavovat a roku 1912 pořídil kruhovou pec, která zvládla vyprodukovat 900 tisíc cihel ročně.⁷⁴

Z důvodu fyzické blízkosti na tomto místě krátce představím i okolní cihelny, které sice neležely přímo v Toušeni, ale stojí za zmínku.

Roku 1906 byla založena u v Záluží cihelna Švejda a Kratochvíl, která na konci dvacátých let zaměstnávala kolem čtyřiceti dělníků, a cihelna Antonína Límana, o kterém již byla řeč v souvislosti s pilou ve Staré Boleslavi. Další dvě cihelny bychom našli i v Dřevčicích a Vrábích. Všechny tyto cihelny ovšem zaznamenaly největší rozvoj až ve druhé polovině 20. let v souvislosti se stavebním rozvojem, trvajícím do hospodářské krize, v okolí, ale i blízké Praze.⁷⁵

Brázdím

Po většinu své existence byla obec Brázdím pouze zemědělskou lokalitou s dvory a statky. Až roku 1900 se rolník Václav Řezáč rozhodl přestavět své domy na statku a díky své šetrnosti si cihly vyráběl sám. Jednalo se o podnikavého člověka, protože o rok později si již postavil žárovou pec a roku 1904 pec kruhovou s produkcí 100 000 cihel ročně. O čtyři roky později již vyráběl tašky a za další čtyři roky přibyla i elektrárna. Ve dvacátých letech pracovalo v cihelně asi 60 dělníků.⁷⁶

⁷³ J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: město, panství i okres III*, s. 767.

⁷⁴ J. LÁNÍK – R. MANDELÍK – E. BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha–Východ*, s. 58.

⁷⁵ *Tamtéž*.

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 59.

Mratín

Na závěr této kapitoly bych ještě zařadil zmínku o cukrovaru v Mratíně, a to kvůli jeho velikosti a významu. Jednalo se o jeden z největších v Čechách, a ačkoliv se cukrovarů v okolí nacházelo hned několik, mnoho z nich v 70. a 80. letech zkrachovalo pod tíhou hospodářské krize.

Mratínský cukrovar byl založen hrabětem Ervínem z Nostic-Rienecku po roce 1851. Zpracovával řepu z mratínského statku, ale i nostického panství v Líbeznicích, Měšicích, Popovicích a Zdíbech, kde se rozléhaly řepné sklady. I do tohoto cukrovaru byla zavedena vlečka, jež spojovala místo s Líbeznicemi. Roku 1880 podnik vyhořel a ze založení požáru byl obviněn sám ředitel motivovaný představou pojistného podvodu. Toto obvinění vznesl bývalý strojník, a to bez jakéhokoliv důkazu, takže to byl on, kdo došel trestu, a sice půlročního vězení.⁷⁷

Největší produkce bylo dosaženo kolem roku 1912. Ta byla později kvůli válce samozřejmě oslabena. Vzhledem k tomu, že patřil cukrovar do majetku Nosticů, a ti byli Československým státem vyvlastněni, uzavřeli Nosticové smlouvu s firmou Cukrovary Schoeller a spol. a. s., čímž vyvlastnění cukrovaru zabránili. Od poloviny 20. let podnik neprosperoval jako dříve a výroba po roce 1931 nepokračovala.⁷⁸

⁷⁷ *Tamtéž*, s. 34

⁷⁸ *Tamtéž*.

Dělnické hnutí na Brandýsku do října 1918

V předchozí kapitole, která byla věnována popisu průmyslu, jsme ohraničili prostor, kde se odehrávaly podstatné události třídního boje na okrese. Je ale potřeba říct, že organizovanost dělníků v Brandýse se vzhledem k povaze regionu dostala na určitou úroveň až několik let po vzniku sociálnědemokratické strany roku 1878. Valná většina strojírenských podniků ještě neexistovala a dělnictvo pracovalo pouze v několika cukrovarech a v zemědělství. Z toho důvodu se dělnické hnutí na Brandýsku projevilo o něco později než v regionech jako Kladensko, Slánsko, Praha nebo Liberecko.⁷⁹

Možné vysvětlení pozdějšího společenského zformování dělnictva by bylo možné hledat ve skladbě obyvatel a povaze Brandýsa. Místo obklopovaly polnosti a lesy bývalého císařského panství a ve městě udávala tón vrstva drobných živnostníků, poněmčené zámecké úřednictvo a důstojníci rakouské armády.⁸⁰ O atmosféře Brandýsa pojednává kromě J. S. Machara, který zde prožil mládí, i místní periodikum Odboj, jehož část článku zde pro představu odcituji:

„Již za bojů mezi staročechy a mladočechy zůstalo město Brandýs n. L. nejděle staročeské. Život politický rovnal se vždy nule. ... Přišel-li kdo nový, nazýval se přivandrovalcem a vše se proti němu spiklo. Staré rodiny Brandýské se domnívaly, že mají patent na místní vlastenectví. Celá ctižádostivost starých Brandejšťáků nesla se k tomu, aby se zalíbila panským úředníkům a dragounským oficírům. Každá slečinka cítila se šťastnou, zalíbila-li se nějakému oficíru. Jen po něm toužila, jen za ním pobíhala, až zůstala starou pannou. Nikde jinde není tolik starých panen. ... Po kulturním životě a politickém životě ani stopy. A přece byl starý Brandejšťák nesmírně hrd. Vždyť zámek brandýský patřil arcivévodovi, který v něm tři dny v roce bydlel. Trochu té arcivévodské slávy padlo i na ubohého brandejšťáka. A když starý arcivévoda Ludvík přenechal zámek mladému arcivévodovi Karlu a když se zde usídlil se svou drahou polovicí Zitou. Tu už teprve pýcha starých měšťáků neznala mezí. Vždyť i listy světové psaly o konfliktu mezi Brandýsem a Konopištěm! Polovice Brandýšťáků se stala komorními dodavateli. Prosím takový truhlaříček nebo ševčík neměl co jíst, ale byl komorní. Jaká to čest!“⁸¹

Hodnocení by se možná mohlo zdát poněkud přísné, ale je zapotřebí si uvědomit, že ráz místu udávala i vedlejší Stará Boleslav, kde obyvatelstvo žilo také z příjmů z náboženských poutí,

⁷⁹ V. LOYDA, *Příspěvek k padesátileté historii bojů KSČ na Brandýsku*, s. 18.

⁸⁰ *Tamtéž*, s. 17.

⁸¹ *Do nového života*, Odboj I, č. 1, Brandýs nad Labem: Jaroslav Červený, 1919.

kapitula vlastnila v okolí mnoho majetku a klérus se řadil mezi městskou honoraci. Lze tedy říct, že měl Brandýs nad Labem a jeho okolí do převratu r. 1918 značně konzervativní charakter, což ilustruje i odpověď starosty Choura stran veřejného osvětlení: „*A co naši otcové? Také neměli světla a byli živi. Pořádný člověk jde večer spát a flamendr at' si vezme lucernu.*“⁸²

Možná snad právě kvůli této „staročeské sytosti“ a „blahé uspokojenosti“ místních činitelů, jak popisoval politický klub staročechů v 70. letech spisovatel Josef Holeček, v kombinaci s atmosférou malého města, byl nástup levicové opozice o to razantnější.⁸³ Ve Staré Boleslavi se prvním sociálnědemokratickým starostou vůbec stal později Antonín Černý a v Brandýse nad Labem Antonín Pařízek, pověstný svou radikalitou. Nepředbíhejme však.

První, kdo se odhodlali prosazovat své požadavky formou stávek, byli roku 1858 dělníci v Čakovicích. O patnáct let později, roku 1873 stávkovali železničáři ve Mstěticích a vzhledem k tomu, že zde právě probíhala výstavba dráhy do Lysé, spory se mohly týkat právě stavebních prací, jejich doby a odměny za ní. Roku 1877 stávkovali zemědělství dělníci v Benátkách

a v letech 1880 a 1881 zemědělství dělníci v Toušeni. Žádná z těchto akcí se ještě nemohla opřít o jakoukoliv dělnickou organizaci, protože ty začaly v Brandýse vznikat až později.⁸⁴

Na přelomu 70. a 80. let se v Čechách šíří různé levicové myšlenkové směry, mezi nimi i anarchismus, který v té době mimo jiné ideologicky podporoval i tzv. individuální teror.⁸⁵

Tak si lze nejspíš vysvětlit čin, ke kterému se uchýlil brandýský občan Karel Rosák. Rozhodl se s několika společníky, že odstraní významného staroboleslavského sociálního demokrata, košíkáře (a pozdějšího starostu) Antonína Černého pomocí výbušniny v baňce, kterou v noci vytlačil okenní tabulku domu Černého. Bomba vybuchla asi v jednu hodinu v noci, pobořila zeď, vyrazila okno i s rámem, a ačkoliv výbuch směřoval spíše ven, mnoho střepein dopadlo do postýlky u okna, kde zrovna spala dcerka Božena. Ta Rosákův teroristický útok přežila, měla ale do dospělosti patrnou jizvu na krku. Její otec atentátu unikl zcela.⁸⁶

⁸² *Tamtéž.*

⁸³ Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982, s. 295.

⁸⁴ V. LOYDA, *Příspěvek k padesátileté historii bojů KSČ na Brandýsku*, s. 18.

⁸⁵ Tomáš ŠRÁMEK, *Formy aktivit anarchistického hnutí v ČR*, bakalářská práce, vedoucí práce Doc. Mgr. Miroslav Dopita Ph.D. Olomouc 2012, s. 27-28.

⁸⁶ Karel TĚŠÍNSKÝ, *Dokumentární snímky dělnického hnutí na Brandýsku*, rukopis, Oblastní muzeum Praha-Východ. Č. inv. H 1013/2.

Sám Rosák se s anarchismem seznámil patrně na Liberecku, kde sídlila ve vsi Hluboká Pačesova sociálně demokratická tiskárna vydávající i radikálně anarchistické tiskoviny. Po atentátu nejspíš odešel na sever Čech.⁸⁷

Roku 1878 vzniká v Břevnově U Kaštanu sociálně demokratická strana, a ačkoliv zaujímal Taafeho vláda k sociální otázce velmi konzervativní postoj, zahrnující zatýkání a šikanu dělnických aktivistů, i v Brandýse a jeho okolí začínají vznikat první dělnické organizace. Ty měly především vzdělávací charakter a svůj podíl na jejich vzniku nesli jistě i socialističtí agitátoři ze severu Čech, kteří působili v Neratovické potravinářské továrně GEC a v okolí Kostelce nad Labem, kde rozšiřovali letáky z Pačesovy tiskárny.⁸⁸

Prvním dělnickým spolkem byl Kostecký „Pokrok“ založený roku 1884 za účelem vzdělávání. V souvislosti s jeho činností byli odsouzeni za politickou aktivitu soudruzi Dvořák a Šefčík (první na 15 měsíců, druhý na 14 dní). Čelákovičtí dělníci zakládají po vzoru kosteckých občanů a snad i pod vlivem pověstného 1. máje 1890 v tom samém roce rovněž spolek „Pokrok“ se vzdělávacím posláním.⁸⁹ Mezi funkcionáře Čelákovického pokroku patřil mimo jiné i Antonín Pařízek, poválečný starosta Brandýsa.⁹⁰

Logickým vyústěním této politické činnosti je pak založení vlastní stranické sociálně demokratické organizace v Brandýse roku 1892. Ta své schůze konala v utajení mimo město v Prutnicích u Houštky či u Světice.⁹¹ Aktivní v ní byli zejména dělníci z Guttovy továrničky na zámky nebo z Pickovy mydlárny.

Dělnické spolky začaly kromě činnosti politické rozvíjet i tělovýchovu a divadlo. Místa jejich konání se staly hostince. V Brandýse se scházeli dělníci U Šeborů a U Tůmů, v Čelákovících to byla hospoda Bosna nebo ve Tvrzi a ve Staré Boleslavi vyhledávaly spolky hostinec Černý kůň, kde také působil „Všeodborový vzdělávací spolek Neruda“, na kterém se podíleli také sociálně demokratičtí aktivisté z Kostelce nad Labem.⁹²

V devadesátých letech probíhal zápas o všeobecné a rovné hlasovací právo. Volby do Říšské rady roku 1897 proběhly již podle Badeniho volební reformy a ke čtyřem kuriím přibyla pátá, zahrnující všechny muže od 24 let.⁹³ V Čelákovících, které tehdy sice ještě nebyly tolik

⁸⁷ V. LOYDA, *Příspěvek k padesátileté historii bojů KSČ na Brandýsku*, s. 19.

⁸⁸ *Tamtéž*, s. 20.

⁸⁹ *Tamtéž*.

⁹⁰ František ŠIDVIC, *Pod rudým praporem*, Čelákovice 1966, s. 19.

⁹¹ K. TĚŠÍNSKÝ, *Dokumentární snímky dělnického hnutí na Brandýsku*, Č. inv. H 1013/2.

⁹² V. LOYDA, *Příspěvek k padesátileté historii bojů KSČ na Brandýsku*, s. 21.

⁹³ O. URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, s. 450–451.

průmyslovým městem, ale neutěšené ekonomické poměry se týkaly i místních košíkářských rodin, bylo zvoleno nejvíce volitelů právě za sociálně demokratickou stranu. Podle podpory této strany ve volbách můžeme usuzovat, že agitace místního Pokroku padala na úrodnou půdu.⁹⁴

Národní dělnictvo (později národní socialisté), které se začíná v druhé polovině devadesátých let rekrutovat z řad sociální demokracie, zakládá v Melicharově továrně na hospodářské a secí stroje roku 1896 svoji „Čtenářskou jednotu Budivoj fy Fr. Melichar“.⁹⁵

Čelákovice se na začátku 20. století pomalu stávají průmyslovým střediskem. Roku 1903 zde vzniká vlastní sociálně demokratická organizace. V Brandýse o rok později na prvomájových oslavách mluví v Hostinci u Tůmů doktor Bohumír Šmeral, jehož projev poslouchá asi 30 dělníků.⁹⁶

Debaty o všeobecném a rovném hlasovacím právu byly v Rakousku ovlivněny událostmi v Rusku, kde roku 1905 probíhala revoluce, jež měla směřovat k parlamentarismu. Dělnické strany v Předlitavsku zintenzivnily svůj boj. Tak například v listopadu kromě jiných obcí i v Čelákovících probíhaly stávky. Právě v Čelákovících na náměstí ke stávkujícím mluvil bratr Bohumíra Šmerala a do města se scházeli dělníci z širokého okolí, kteří se však nejdříve museli protlačit policejními kordony. Toto stávkové hnutí vrcholí 28. listopadu, kdy vedení sociální demokracie vyhláší generální stávku, které se účastní kromě dělnictva i učitelé a úředníci státní správy (např. v Kostelci nad Labem, Brandýse a v Čelákovících).⁹⁷ Jednalo se o největší masové akce dělnictva v Brandýse a okolí do té doby. Manifestace se zúčastnilo několik tisíc lidí, kteří šli následně v průvodu do Staré Boleslavi, kde si vyslechli projevy a pak se „*veliké davy rozeběhly do polí, kde nechávali sedláci pracovat zemědělské dělníky, na polích rozřezaly potahům řemeny a hnaly je z polí domů*“. Demonstrující během manifestace volali po všeobecném hlasovacím právu a osmihodinové pracovní době.⁹⁸ Zemědělské dělnictvo je v této době přeci jen méně organizováno i politicky vzděláno, jeho chvíle nastane až po první světové válce.

Všeobecným hlasovacím právem boj proletariátu za lepší životní podmínky ovšem teprve začíná. Krom politické činnosti se rozvíjí i tělovýchova, a to založením dělnické tělocvičny

⁹⁴ F. ŠIDVIC, *Pod rudým praporem*. Čelákovice, s. 7.

⁹⁵ V. LOYDA, *Příspěvek k padesátileté historii bojů KSČ na Brandýsku*, s. 22.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 23

⁹⁷ *Tamtéž*, s. 24.

⁹⁸ K. TĚŠÍNSKÝ, *Dokumentární snímky dělnického hnutí na Brandýsku*, Č. inv. H 1013/2.

jednoty v Brandýse roku 1907 a roku 1909 se zakládá DTJ i v Čelákovících. Přesto se na okrese stále stávkuje. V Čelákovících stávkují roku 1906 dělníci a deputátníci velkostatku za zvýšení mezd a deputátu. Ve Stabenovce se za vyšší mzdy a proti špatnému zacházení stávkuje hned rok po jejím vzniku (1907). V roce 1908 zde vzniká odborová organizace kovodělníků, která ovšem není majiteli závodů uznána za platného zástupce dělníků při mzdových a jiných požadavcích. Jednalo se vlastně o první odborovou organizaci v Čelákovících a okolí. Tento dvouletý spor vyvrcholí v roce 1910 velkou stávkou a uznáním odborů. Rozhodující v tomto sporu byla účast dělníků z kovárny ve stávce, protože kovárna byla centrem podniku. Rovněž měl závod splnit dvě důležité zahraniční zakázky.⁹⁹ I v Brandýse se stávkuje téměř každý rok. Strojírenští dělníci bojují za své požadavky roku 1908 a 1910 a stavební dělníci v letech 1908 až 1913, přičemž v roce 1910 a 1911 stávkují hned několikrát.¹⁰⁰ V průběhu tohoto období vznikají také dělnické tělocvičné organizace. Roku 1907 v Brandýse a o dva roky později i v Čelákovících.¹⁰¹

Zajímavá mi přijde ještě jedna událost, o které se zmiňuje Těšínského rukopis, a sice návštěva Karla Habsburského a jeho manželky Zity na Brandýském zámku roku 1909, kde „... *budoucí monarcha trávil své rozkoše, radovánky a nesmírné pijácké alotrie...*“.¹⁰² Zde bych si dovilil poznamenat, že je zapotřebí brát Těšínského s rezervou, jednalo se o komunistu staré školy, který spatřoval v příjezdu a oslavách panovníka triumf právě té společnosti města, jenž měla v této době navrch a o níž byla řeč na začátku kapitoly.

Ačkoliv se snad mělo v této době městu hospodářsky nedařit, byl příjezd Karla a Zity provázen velikou pompou. Ve městě se stavěly slavobrány, děti se učily písničkám, zámek byl připraven na příjezd a objednávaly se muziky. Dělníkům byly rozdávány lampióny, ti si je ovšem brali pro potěšení svých dětí. Připravoval se každý, hasiči leštili hasící stříkačky, veteráni dávali do pořádku své staré uniformy, kominíkům se dávaly šít nové stejnokroje a všem se rozdávaly praporky v barvách císařství. V den příjezdu hostů dostávali zaměstnanci neplacené volno, ale museli se účastnit průvodu. Účast se evidovala. Během průvodu šel vepředu zástup dělníků z Melicharovy továrny s transparentem v šíři celé ulice s nápisem „Dělníci Melicharovy továrny vítají následníka trůnu a jeho milovanou choť“.¹⁰³

⁹⁹ F. ŠIDVIC, *Pod rudým praporem*. Čelákovice, s. s. 11.

¹⁰⁰ V. LOYDA, *Příspěvek k padesátileté historii bojů KSČ na Brandýsku*, s. 26.

¹⁰¹ *Tamtéž*.

¹⁰² K. TĚŠÍNSKÝ, *Dokumentární snímky dělnického hnutí na Brandýsku*, Č. inv. H 1013/2.

¹⁰³ *Tamtéž*.

Je otázkou, do jaké míry byla tato slavnost a přítomnost dělníků autentická. Podle mého názoru je rukopis, ze kterého se o ní můžeme dozvědět, dosti poplatný pozdější ideologii a nadšení i oslavování mohlo být u velké většiny dělnictva autentické. Nespokojenost se sociální nespravedlností se nemusela spojovat s nenávisť vůči členům vládnoucí rodiny, a i po vypuknutí války většina politických stran projevila loajalitu Rakousku.¹⁰⁴ Návštěva ovšem situaci nijak neuklidnila, protože jak jsme mohli číst výše, stávkové a manifestace probíhaly až do začátku první světové války.

V prvních letech války se dělnictvo pod vedením sociální demokracie přiklánělo k patriotismu a podporovalo Rakousko a pokud se přeci jen dějí nějaké projevy nespokojenosti, policie je tvrdě stíhá. Masovější charakter dostávají tyto akce až od roku 1916, kdy bída a nedostatek způsobené přechodem na válečné hospodářství a přidělovým systémem vyhánějí demonstrovat do ulic Brandýsa především ženy a děti. Jádrem jejich nespokojenosti je nedostatek základních potravin a jejich neustálé zdražování, ale i málo topiva nebo látek.¹⁰⁵

V posledních letech války je dělnické hnutí opět ovlivněno velkými dějinami. Roku 1917 proběhla v Rusku Velká říjnová socialistická revoluce, kterou se proletariát dostal k moci v největší zemi na světě, což zcela změnilo situaci. Ohlasy měla také Brandýsku. Po únoru 1905 si zde dělníci vynutili zřízení svých rad v továrnách, které pak během války zajišťovaly pořádek v zásobování. V Čelákovících byl na této frontě pokrok ještě zřetelnější. Zde bylo dělnictvo zastoupeno také ve vyživovacích komisích v obecním zastupitelstvu. Tyto rady se po říjnové revoluci přeměnily na socialistické rady s politickou náplní.¹⁰⁶

Když 30. května 1917 přednesl předseda Českého klubu F. Staněk státoprávní prohlášení, probíhaly v Praze demonstrace na jeho podporu. Ty se rozšířily i do Brandýsa, kde v Melicharových strojárnách stála práce 5 dní a účastnilo se jí 460 dělníků.¹⁰⁷

Je otázkou, zda byly všechny tyto události inspirovány pouze VŘSR, jak o tom s oblibou píše starší lokální historiografie. V posledním roce války se totiž intenzita protestů a demonstrací opět zvyšuje. Je pravdou, že lidská nespokojenost s nedostatkem a přidělovým systémem rostla, a rostla by patrně i bez VŘSR. Ta nepochybně přinesla dělnictvu velmi silnou inspiraci, ale stávkové hnutí zasahovalo tou dobou i Francii nebo Německo, nutno však připustit, že Rusko mělo mezi českým proletariátem zvláštní postavení.

¹⁰⁴ Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha 2001. s. 52.

¹⁰⁵ V. LOYDA, *Příspěvek k padesátileté historii bojů KSČ na Brandýsku*, s. 26.

¹⁰⁶ *Tamtéž*, s. 27.

¹⁰⁷ *Tamtéž*.

Když v lednu 1918 došlo ke snížení přidělů mouky na polovinu, začala se stávka šířit z Vídně po celé říši i do Uher a jen v Praze demonstrovalo několik desítek tisíc lidí.¹⁰⁸ Okresem Brandýs nad Labem v souvislosti s těmito protesty prošel průvod o 400 lidech, který ke starostům vysílal deputace s dělnickými požadavky. Ty zahrnovaly mír, právo na sebeurčení, zlepšení výživy a zásobování a demokratizaci správy.¹⁰⁹

Po velkých oslavách 1. máje stávkové hnutí opět sílí, a to zejména na Kladensku, kde se konaly hladové bouře. Odezvy se jim v červnu dostalo také v severní části okresu v Neratovicích, kde si na manifestaci 14. června. lidé rozebírali potraviny. Mnoho dělníků zde bylo zaměstnáno v chemickém a potravinářském průmyslu.¹¹⁰

6. září 1918 byla v Praze ustanovena Socialistická rada. Dne 14. října se konaly demonstrace, v Praze při nich hlídkovalo i vojsko. V Brandýse se jí účastnilo 400 dělníků a došlo na ní k vyhlášení republiky Antoníne Pařízkem, který v závěru svého projevu prohlásil:

„Dnes prohlašuji svobodnou Československou republiku. Dnes ve 12 hodin přestávají být okresní hejtmanství, soudní a berní úřady, státní a přecházejí v naše ruce. [...] Rakousko, ta bestie, je v agonii, je to taková stará mrcha. [...] a proto přísahajte na svobodnou československou republiku.“

Za tuto unáhlenost se poté musel Pařízek skrývat ještě dva týdny v Praze, protože po něm bylo vyhlášeno pátrání.¹¹¹

Tato událost je zvlášť zajímavá, protože Brandýs nad Labem nebyl jediným místem, kde při demonstracích došlo k předčasnému vyhlášení republiky. V blízkém okolí se tak stalo i v Nymburce a v Pečkách. Podle Františka Forsta se však jednalo v případě Nymburka o omyl, protože v jiných pracích ani ve fondu SÚA nenašel o manifestaci zmínky. V případě Peček se tak skutečně stalo, protože o tom svědčí podané trestní oznámení.¹¹²

Vznikem Československa se sice vyřešily některé národnostní otázky, kterými monarchie trpěla, sociální problémy si však nová republika nesla nadále a musela je začít řešit.

¹⁰⁸ Lednová stávka v Rakousko-Uhersku. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2023-05-10]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Lednov%C3%A1_st%C3%A1vka_v_Rakousko-Uhersku

¹⁰⁹ V. LOYDA, *Příspěvek k padesátileté historii bojů KSČ na Brandýsku*, s. 28.

¹¹⁰ *Tamtéž*.

¹¹¹ *Tamtéž*, s. 29.

¹¹² František FORST, *Ohlas Velké říjnové socialistické revoluce na Nymbursku*. In: *Středočeský sborník historický* 7, Praha 1972, s. 19.

Sociální hnutí na okrese Brandýs nad Labem po první světové válce

Leden 1919

Společenské nepokoje na Brandýsku započaly hned několik měsíců po první světové válce. Jejich živelnost byla proměnlivá, ale leden 1919 mezi ostatními budoucími stávkami, demonstracemi a protesty na pár měsíců dopředu vyniká svou bouřlivostí.

7. ledna se před budovu okresního hejtmanství dostavilo přes tisíc osob, jež se účastnily improvizovaného tábora lidu na náměstí v Brandýse nad Labem. Jedná se o jednu z prvních protilichevních a protidrahotních demonstrací ve městě. V tento den jednání probíhala ještě v rozumném duchu. Demonstranti se shodli na rezoluci, kterou šla na hejtmanství předat 25členná deputace místních továrních dělníků. Dělnický pohled na řešení poválečné bídy nám mohou přiblížit její body.¹¹³

První bod se týkal cen masa, a to zejména vepřového. Zde byly za kritérium požadované normy stanoveny ceny v Praze, kde 1 kg stál po převratu 20 K, později i 24 K. Oproti tomu jej někteří místní řezníci prodávali až za 36 K. Podotýkám, že na všechny 4, kteří tak činili, bylo podáno trestní oznámení pro lichvu.

Druhý bod mířil k nedostatku obuvi a látek. Lichvářské ceny bránily dělníkům v nákupu, a tak měla okresní správa politická zásoby textilu zabavit a prodat za maximální ceny dělnictvu. Zde hejtmanství okamžitý rozprodej odmítlo.

Třetí a čtvrtý bod se týkal mouky. Našli se pekaři, kteří prodávali polosyrový a nedopečený chléb. Demonstrujícími byl vznesen jednoduchý požadavek. Potrestat viníky a zakázat jim výrobu. Současně s tím měla ve skladu aprovizační komise proběhnout kontrola zásob náhražkové mouky, a to v součinnosti s dělnickými zástupci. Bezodkladně byla nařízena revize.

Poslední bod zachycoval nespokojenost dělnictva s průtahy kolem rozpuštění obecního zastupitelstva v Brandýse a požadoval jmenování správní komise, která by byla sestavená z příslušníků všech politických pokrokových stran. I zde dalo okresní hejtmanství ve zprávě pro prezidium zemské správy politické dělníkům za pravdu. Situace byla neutěšená, jelikož členové obecního výboru podali rezignaci a město vedl pouze úřadující radní s poradním

¹¹³ Státní oblastní archiv Praha-východ, fond: OÚ Brandýs nad Labem, karton: 163, ručně psaný koncept zprávy OSP pro PZSP ze 7.1.1919

sborem. Správce úřadu se v té době možná oprávněně obával snahy demonstrantů prosadit své politické požadavky násilím, ale obnovit starý výbor se mu zdálo nevhodné.¹¹⁴

Jestliže byla demonstrace ze 7. ledna relativně klidná a nenásilná, o den později, 8. ledna, už o teroru lze hovořit. V deset hodin ráno se u krámků řezníka Branžovského nakupilo několik set osob, zejména žen z města a okolí a nevybíravým způsobem žádaly levné maso. Záhy se zástup nahnul dovnitř, zničil skleněné tabule, jednotlivci začali v obchodě krást a řezníka donutili prodat veškeré hovězí po ½ kg na člověka. Šest mužů z řad četnictva a městské stráže proti běsnícímu davu zakročilo, ten se ale s výkřiky „Proti měšťanské třídě, pánům a židům“ v odpoledních hodinách vydal vykrást výlohy s moukou obchodníka Morgensterna a přitom zbil tesařského mistra Němce, který se lidem snažil domluvit. Zástup poté táhl ještě k obchodníku Pickovi s výkřiky, že mu krám vyrabují, ale zásluhou okresního komisaře Rytíře a četnictva byl krám zachráněn. Komisař tím však strhl hněv na sebe a jak píše ve své zprávě „rozvášněný dav se kolem něj seskupil, bylo mu spíláno, posléze byl davem strkán a několik ran pěstí naň dopadlo“. Až další zákrok četnictva ve spolupráci s dělnickými důvěrníky komisaře vysvobodil. Ten dal pak poslat do Staré Boleslavi pro třicet dragounů, kteří dav sice nerozehnali, ale jejich přítomnost alespoň zmíněný dav odrazovala od dalších násilností. Ani tím ale celá akce ještě nekončí. Kolem druhé hodiny dav vtrhl do bytu správce městské aprovizace, učitele Rejmana a dělničtí důvěrníci provedli kontrolu zásob. Posléze lidé táhli ještě do bytu komisionáře Krause, sledováni četnictvem a vojenskou podporou. Ačkoliv se dav demonstrujících večer v klidu rozešel, politické strany se domluvily, že péči o klid ve městě převezmou hlídky Sokolů a dělnictva a požádaly OSP PZSP o silnou četnickou asistenci.¹¹⁵ Reakce na sebe nenechala dlouho čekat. Hned 11. ledna podala četnická stanice k trestnímu soudu seznam 22 pachatelů násilností a krádeží. Není bez zajímavosti, že mezi nimi byli rovnoměrně zastoupeni muži a ženy, včetně dvou žáků 4. a 5. třídy obecní školy.¹¹⁶ To už se ale nepokoje šířily i do okolních obcí.

Hned dalšího dne, ve čtvrtek 9. ledna se objevují násilnosti opět motivované nedostatkem masa na druhém břehu řeky, ve Staré Boleslavi, kde kolem dvou set osob „ponejvíce žen a několik zahálajících z vojny se vrátivších bývalých vojáků a dětí“ ohrožovalo řeznický

¹¹⁴ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, ručně psaný dokument z ledna 1919, SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, ručně psaný dokument z 9.1. 1919 o pachatelích výtržností.

¹¹⁵ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, ručně psaný koncept zprávy o výtržnostech z 12. 1. 1919.

¹¹⁶ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, ručně psaný dokument z 9.1. 1919 o pachatelích výtržností.

obchod. Příčinou jejich sročení byla fáma, že je v krámku řeznice Neumanové schované sádlo. Pět policistů se zástupci hospodářské rady a města učinilo prohlídku, ale bezvýsledně, takže bylo alespoň proti hlavnímu pobuřovateli Bedřichu Maškovi vzneseno trestní obvinění.

V další dny se sice již ve Staré Boleslavi a Kostelci nad Labem útokům na obchody podařilo zabránit, ale nespokojenost se rozšířila na sever okresu, kde se rozhořčení lidí obrátilo proti mlýnům, které na Labi fungovaly a kde se přirozeně dal očekávat dostatek mouky. Proto 11. ledna táhlo přes Lobkovice do Tišic k Červenému mlýnu asi 30 osob, povolane hlídce se je však podařilo rozprášit, a ještě téhož dne došlo ke sročení zejména cizích osob v okolí Neratovic, kde byly napadeny obchody Josefa Šáry. Naproti tomu v Kojeticích, Mlékojedech a znovu Lobkovicích se místním obyvatelům samotným podařilo nová sročení rozehnat; byli ovšem davem obviňováni, že „chrání židy“.

Nedobře dopadl obchod se soukenným zbožím Julia Götzla v Kozlích, kde se rabování obchodu účastnilo asi 100 osob. Ponejprv chtěli lidé jen nakupovat, alespoň budili takový dojem. Když se ale jedna žena zeptala na cenu košile, tak vzápětí vykřikla, aby se nejlepší zboží vyházelo ven. Tehdy dav vtrhl dovnitř a vyraboval špendlíky, pohlednice, dřevěné boty, 20 košťat, košile a mnoho dalšího. Götzlovi poté výtržníci prohledali celý dům až po půdu. Krotit se je snažil přítomný občan Josef Pokorný z Kel u Mělníka, vojín pěšího pluku č. 28 v Praze, který byl tou dobou na dovolené a po domluvě s obchodníkem se snažil lidi přesvědčit, aby si vzali 160 kg mouky a zbylé zboží nechali být. Na to mu dav opáčil: „Na tu se vám vyserem.“¹¹⁷ Vzhledem k této odpovědi je otázkou, zda se demonstrujícím nejednalo opravdu jen o loupež, ještě navíc motivovanou antisemitismem. Četnická stanice ve Všetatech měla v tomto případě o protižidovském motivu jasno, protože jej uvádí jako hlavní příčinu rabování.¹¹⁸ Ostatně policie nebyla u výtržnosti ani přítomna, a kdyby nechal Josef Pokorný spolu s příbuznými Antonínem a Bohuslavem a dalšími několika občany situaci do vlastních rukou, těžko soudit, jak by obchod dopadl. Tito se ozbrojili holemi a zástup drancujících z krámu i Kozel vymlátíli. Právě v tomto davu se osnoval útok na Červený mlýn u Tišic, k čemuž nakonec nedošlo a několik žen vyzývalo ostatní k útokům „na židy“ právě v Kozlech.

To v Kostelci již 11. leden probíhal klidněji. Zástupy žen rozhořčené drahotou a nedostatkem pouze chodily ulicemi a ničení majetku se nedopouštěly. Jak poznamenává v hlášení pro

¹¹⁷ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, hlášení z 19. 1. 1919 na OH v Brandýse na Labem.

¹¹⁸ Tamtéž.

hejtmanství četnická stanice, dav čítal asi 150 osob a bývalí vojáci se ho již, jako v případě rabování Branžovského krámků, neúčastnili. Po dvou hodinách se demonstrace ukončila a zákrok policie ani nebyl potřeba, protože místní obchodníci spolu s obecním úřadem zpracovali soupis zboží, které pak za maximální ceny potřebným prodali.¹¹⁹

Případ vyrabovaných obchodů Josefa Šáry policie vyšetřovala 13. ledna, což zavedlo podnět k dalším nepokojům, při kterých bylo davem zbito výpomocné četnictvo ze Všetat. V tak napjaté atmosféře a vzhledem k obavám z dalších útoků na mlýny v Tišicích, Lobkovicích a továrně na marmelády v Neratovicích bylo velitelství v Kostelci nad Labem a PZSP požádáno o vyslání policejní asistence, která prováděla v objektech několikrát týdně hlídky. Zároveň postupně docházelo v obcích k sepisování zboží a jeho odprodávání potřebným za nižší ceny.

Prezidium zemské správy politické po lednových událostech přikázalo úřadům chránit hospodářské zájmy republiky, a to zejména mlýnů, obilních skladišť a průmyslových závodů. Na tento podnět vyjednala okresní politická správa v Brandýse u vojenských posádek, že budou poskytovat asistenci při hlídkách. V Čelákovících tak činili již dva měsíce před nařízením z vlastní iniciativy, takže městem chodili v nočních hodinách vojenské hlídky. Velitelství v Kostelci nad Labem začalo vysílat patroly dvakrát týdně do cukrovaru ve městě, okolních mlýnů v Tišicích a v Lobkovicích a do továren na mýdlo a marmeládu v Neratovicích.¹²⁰

PZSP také uložilo OSP, aby každý týden zasílalo zprávy o situaci na okrese v patřičné podobě dle vzoru neboť „formy té v poslední době šetřeno nebylo, čehož v zájmu věci litovati sluší, ježto tím způsobem ztrácí se potřebná přesnost a trpí možnost dalšího zpracování.“¹²¹

Tyto bouřlivé dny měly svůj výsledek. Jakkoliv není možné obhajovat násilí a antisemitismus demonstrujících, jejich životní situace byla velmi tíživá, a to už od poloviny války. Určité změny nastaly. Obce začaly s lichvou bojovat v případě všeho zboží a četnické stanice jen od ledna do dubna 1919 podaly celkem 207 trestních oznámení na lichváře a obchodníky, již

¹¹⁹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, koncept zprávy OSP pro PZSP Z 12. 1. 1919.

¹²⁰ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, oběžník PZSP z 28. 1. 1919.

SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, koncepty oběžníků pro ObÚ, OV, četnické stanice a místní vojenská velitelství.

SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, hlášení z 19. 1. 1919 na OH;

¹²¹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, pokyn PZM o formě podávání zpráv z 12. 1. 1919.

předražovali zboží. Ke konci ledna také můžeme sledovat postupné celkové uklidnění mezi lidmi a snižování napětí mezi dělnictvem a správami obcí.¹²²

¹²² SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, zpráva o počtech podaných oznámení pro PZSP od 25. 1. do konce dubna 1919.

Jaro 1919

Ještě na konci ledna se sešli starostové obcí spolu s předáky dělnických stran a agrárníky, aby zvolili komisi pro stanovení cen zemědělských výrobků. Dohody bylo docíleno ve 3 dnech, takže se na OSP 1. února mohla sejít velká porada velkostatků a zemědělského dělnictva, aby sjednali mzdové podmínky pro nadcházející začátek polních prací. Rovněž se opět otevřely obchody, v nichž byly přezkoumány zásoby (podle požadavků dělnické rezoluce ze 7. 1.). Ty se pak na legitimaci pro nejpotřebnější prodávaly až o 75 % levněji, než byla nákupní cena.¹²³

Od února se začínaly strany na okrese připravovat na první volby.¹²⁴ Konaly se jen v české části republiky a volilo se do obecních samospráv.¹²⁵ V Brandýse založila na počátku února svoji kancelář agrární strana a o měsíc později i Strana státoprávně demokratická, ačkoliv se potýkala s úbytkem členů, kteří přestupovali hlavně mezi národní socialisty.¹²⁶ Na okresním hejtmanství se soudilo, že právě agrárníci a národní socialisté obecní volby vyhrají, což se v červnu nepotvrdilo.¹²⁷

Mezitím však po celé jaro oblast sužovaly zásobovací potíže. Ještě před dosažením smlouvy o mzdových podmínkách se na velkostatku v Jirnech konala 25. ledna schůze zemědělského dělnictva, které obcházelo v doprovodu 100 schůzujících obecní představitele a požadovalo jejich rezignaci pro nedostatečné přiděly mouky.¹²⁸ Ten byl stanoven na 500 gramů na osobu.¹²⁹ Smlouva s deputátníky byla hotova v polovině února, zásobování přesto vázlo.¹³⁰

Nedostatek masa, tuku a mouky vedl k opětovným demonstracím a stávkám. Na konci února se na okresní hejtmanství dostavil zástup žen z Brandýsa se stížností na malý a špatný přiděl masa.¹³¹ Tento nedostatek byl všeobecný a trpěly jím také okolní obce, kde ve dvorech stávkovali zemědělství dělníci. V Hovorčovicích a v Záluží, kde měl hospodářství statkář a podnikatel Líman ze Staré Boleslavi, stávkovali kočí, kteří nechtěli přijmout sjednané

¹²³ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 25. 1. 1919.

¹²⁴ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 1. 2. 1919.

¹²⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 70.

¹²⁶ SOkA Praha-východ, OÚ Brandýs nad Labem, Karton 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 25. 1. 1919.

¹²⁷ *Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919*. Praha 1922, s. 142.

¹²⁸ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 1. 2. 1919.

¹²⁹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 8. 2. 1919.

¹³⁰ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 15. 2. 1919.

¹³¹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 22. 2. 1919.

dohody. Zatímco v Hovorčovicích byla stávka zastavena, v Záluží nadále stávkovalo 11 lidí. Obě stávky byly nakonec urovnány.¹³²

V době po říjnové revoluci se konaly agitační a informační schůze o dění v Rusku. I ve Velkých Jirnech se konala 16. března schůze o VŘSR. Obecní výbor se obával, že by se mohla schůze změnit v demonstraci, proti čemuž byla učiněna policejní opatření. Snad i proto schůze nakonec proběhla v klidu.¹³³

Právě v březnu měl na okres zajíždět tehdy ještě „správně politicky orientovaný“ komunistický agitátor Alois Muna.¹³⁴ Tvrdilo se, že měl z Kladna, kde organizoval schůze, zajíždět i do Staré Boleslavi a tam nabádat k převratu, než bude mít „Švehla svoje četníky“.¹³⁵ Tvzení není pravdivé. Ve své zprávě o poměrech ve Staré Boleslavi Munovu přítomnost a agitaci dementuje roku 1919 už okresní hejtmanství. Muna na okrese neměl nikdy být a ani zde neměl mít „zřejmých přívrženců“.¹³⁶ I tak ale v okrese probíhal vývoj „revoluční levice“ organizovaný ruským legionářem pplk. Mlčochem z Lobkovic. Mlčoch pořádal četné schůze, na nichž lidem vyprávěl o poměrech v Rusku, o tom, jak si tamní dělnická třída vzala politická práva a vyzýval posluchače, aby se nestyděli za označení bolševik, neboť „přijde čas, kdy velké ideje ruské revoluce budou splněny i v Československu“.¹³⁷

Jak již bylo vzpomínáno, v celém okrese trval kritický nedostatek potravin, mezi které se nově zařadily i brambory. Příděly mouky byly sotva poloviční a distribuce mouky a chleba probíhala nepravidelně. V konzumech byla naproti tomu k dostání levnější americká mouka, mýdlo a mimořádně i tuky. Dělníci platící těmto organizacím příspěvky zde dostávali plné příděly mouky a konzumy byly prostředkem předvolebního boje využívala sociální demokracie.¹³⁸ Příspěvky a tím i možnost nakupovat v konzumech se ale netýkala zdaleka všeho dělnictva, takže tyto výhody mohli čerpat jen ti, kteří na organizovaný dělnický život měli stále dost prostředků. Zůstává otázkou, jak mohly mít konzumy lepší příděly potravin

¹³² SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 8. 3. 1919 a z 15. 3. 1919.

¹³³ *Tamtéž.*

¹³⁴ V. LOYDA, *Příspěvek k padesátileté historii bojů KSČ na Brandýsku*, s. 32.

¹³⁵ Státní ústřední archiv Praha, fond Prezidium Místodržitelství, karton 4983, hlášení OH v Kladně pro PZSP z 3. 3. 1919.

¹³⁶ Národní archiv Praha, f. PM, k. 4983, hlášení OH v Brandýse n. L. pro PZSP z 31. 3. 1919.

¹³⁷ V. LOYDA, *Příspěvek k padesátileté historii bojů KSČ na Brandýsku*, s. 32.

¹³⁸ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 8. 3. 1919 a z 22. 3. 1919.

než obecní aprovizace. Nabízí se hypotéza, že funkcionáři konzumů měli lepší kontakty na Ministerstvu pro zásobování lidu nebo že odebírali pravidelně zboží ve velké.

Na okresní hejtmanství proudily deputace ze vsí a domáhaly se nápravy, protože mnohé rodiny se dlouhodobě ocitaly v zoufalé situaci. Osoby zodpovědné za výkup dobytka nedodávaly dostatek masa zejména kvůli tomu, že se velkostatky vykazovaly nařizenými o dodávkách mléka, takže Ministerstvo pro zásobování lidu bylo požádáno o komisi, která by na okrese zjistila ještě nějaký zrekvírovatelný dobytek.¹³⁹

Dne 4. dubna přijel do Brandýsa prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk. Jeho návštěva měla mít uklidňující charakter, protože nedostatečné zásobování a neshody ve výkladech smluvních podmínek dávaly vzniknout krátkodobým stávkám. Dá se říci, že se do značné míry opakovala situace z návštěvy Karla I. a jeho manželky Zity. Město bylo vyzdobeno prapory, dělnictvo z firmy Melichar spolu s ostatními občany utvořilo špalír a na nádvoří zámku prezident přijal i deputaci dělnictva.¹⁴⁰ Prezidentova přítomnost se však nemusela omezit na pouhé státnické povinnosti. Zámek v Brandýse nad Labem skýtal jednu z možností, kde by Masaryk mohl trávit čas a používat ho pro své potřeby, k čemuž nakonec nedošlo.¹⁴¹

Během těchto událostí probíhal čilý předvolební souboj. ČSDSD oproti očekávání nahradila národní socialisty na pozici nejsilnější levicové strany v okolí. V obcích, kde soupeřili s agrárníky, používala v politickém boji sociální demokracie na táborech lidu pro agitační cíle probíhající přerozdělování velkostatků v rámci pozemkové reformy. ČSDSD se jednak z tohoto důvodu, jednak pro své konzumy stala nejsilnější stranou na venkově a v Čelákovících. Od dubna pak dávali zaměstnavatelé deputátníkům výpovědi v těch obcích, kde agrárníci počítali s menšinou hlasů. Tito lidé si tak museli změnit bydliště a volit jinde, což opět vyvolávalo krátkodobé stávky. V samotném Brandýse se z rozhodnutí pražského vedení ČSDSD rozpadla v dubnu předvolební koalice dělnických stran kvůli tomu, že se strana začala správně domnívat, že vyhraje i bez koaličních partnerů.¹⁴²

Ještě na konci dubna probíhají opět stávky v Záluží u statkáře Límana kvůli pracovním podmínkám. Dělnictvo nespokojené s neustálým růstem cen stávkou bojovalo o lepší platy. Kromě zemědělských dělníků se do stávky zapojilo také 14 zedníků pracujících na stavbě

¹³⁹ *Tamtéž.*

¹⁴⁰ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 8. 3. 1919 a z 5. 4. 1919.

¹⁴¹ V. LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, s. 112.

¹⁴² *Tamtéž*, s. 113.

cihelny. Líman stávkující dělníky propustil a nechtěl přijmout zpět, protože, jak tvrdil, znovu by se pouštěli do stávek a brzdili už tak opožděné polní práce. Stávku se podařilo částečně vyřešit až na začátku května, kdy Líman přijal zpět sedm žen, ale plné obnovy polních prací se tím nedocílilo. Jednání totiž komplikoval šafář Tampír, který na Límanově statku veřejně chválil Habsburky, Němce a vystupoval proti republice. Dělnictvo pohrozilo Límanovi, že obnoví stávku v plném rozsahu, pokud šafáře nedá pryč. Mezitím bylo proti Tampírovi vzneseno trestní oznámení, takže se mohl statkář odvolávat na výsledek rozsudku. Podle něj se mělo vidět, zda šafáře z práce vyhodí.¹⁴³

¹⁴³ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 8. 3. 1919 a z 19. 4. 1919 a zpráva z 3. 5. 1919.

Květen 1919

První máj, svátek proletariátu, byl na okrese slaven jako všennárodní svátek v poklidu a důstojně. Dělníci se účastnili oslav v počtu 10 000 lidí. Oslavu svátku práce pořádaly obě socialistické strany a při akci promluvil společný řečník. Na programu bylo divadelní představení v předvečer 1. května. Samotný první máj byl zahájen budíčkem, průvodem, táborem lidu a koncertem na náměstí, dále lidovým koncertem „U Karla IV.“ a večerním věnečkem.¹⁴⁴

Klid nevydržel dlouho. Stále trvající kritický nedostatek potravin, uhlí, oblečení a ostatních potřeb měl za následek protidrahotní a hladové bouře, stávky demonstrace a rabování, které od lednových událostí neměly obdoby. V květnu 1919 se republika opět nacházela v závažné situaci. Obchodování a lichva se životními potřebami na černém trhu, mezi lidmi označováno jako „keřasení“, se neúnosně rozšířilo a lidé měli dojem, že vláda proti tomuto pokoutnému prodeji nic nepodniká. Zemi tak zachvátila nová vlna stávek, demonstrací a průvodů se šibenicemi, jimž byli keřasové přiváděni, aby odpřisáhli konec svých obchodů. Velké bouře probíhaly například na průmyslovém Kladensku, ovšem i v Brandýse a přilehlém okolí docházelo k průvodům nespokojených a brutalitám.¹⁴⁵

25. května uvádí Vladimír Loyda ve svém článku za „nejpamátnější událost“ těchto dní. Ve Cvrčovicích měli přijít k nájemci dvora Feitisevi tři členové místní hospodářské rady se zástupem zemědělských dělníků z okolí mající za úkol sepsat dobytek a zakázat prodej potravin. Dělníci se odvolávali na kladenský vzor, kde dělnictvo toho času bojovalo nejradikálněji a volali, že exekutivu přejímá lid. Četníci ovšem vyvlastnění dvora nepřipustili. Podle Loydy se jedná o „nejtypičtější ukázkou vlivu VŘSR a jejího dekretu o rozdělení půdy a snahy o socializaci“.¹⁴⁶ Krom toho, že se událost stala 20. května, tedy o pět dní dříve, autor taktně vynechává i vyhrožování nájemci provazem a násilí, kterého se na něm dělníci dopustili.¹⁴⁷

Fonogram okresního hejtmanství z 25. května 1919 informuje následovně:

„Dnes prohlásilo zemědělské organizované dělnictvo generální stávku v celém okrese a pořádá průvody od obce k obci a nosí v čele šibenice, které v obcích staví na návsi a k nim

¹⁴⁴ V. LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, s. 113.

¹⁴⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 54–60.

¹⁴⁶ V. LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, s. 114.

¹⁴⁷ A. KOČMAN, (ed.): *Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919–1920*. Praha 1959, s. 63.

*přivádí rolníky a obchodníky a varuje před lichvařením. Celou akci vedou důvěrníci strany sociálně demokratické. Při průvodu byly také proneseny řeči proti ministru zemědělství Práškoví ...“.*¹⁴⁸

Průvody se šibenicemi a přísahy rolníků jsou doloženy v obcích Mratín, Sluhy, Brázdím, ale i ve větších městech jako Čelákovice nebo Kostelec nad Labem. Během průvodů docházelo k omezování osobní svobody a jiným trestným činům. Největšího násilí se pak demonstrující dopustili v továrně na zemědělské stroje Melichar, kde se dav zcela vážně pokusil oběsit ředitele podniku inženýra Hájka, protože ihned nezavedl požadovanou mzdu.¹⁴⁹ Ani o tom se články z období normalizace nezmiňují.

Právě začínající polní práce a nové dohody se zaměstnavateli, kdy často nedocházelo ke konsenzu a do věci se musely vkládat paritní komise i okresní hejtmanství, v kombinaci s lichvou a chronickým nedostatkem potravin daly vzniknout těmto výbuchům hněvu. Šlo o celorepublikový jev, který se od konce roku 1918 šířil z nepokojného pohraničí do ostatních částí země.¹⁵⁰ Průvody se šibenicemi byly spontánními projevy nespokojeného proletariátu a faktem je, že byly organizovány právě „ulicí“. Socialistické strany se na jejich provádění nepodílely, protože způsob jejich boje se opíral o demonstrace a stávková hnutí, nikoliv o brutalitu mas a násilí. Konzervativní Brandýs tak byl svědkem teroru, který byl do jisté míry inspirován VŘSR i radikálním socialismem. Nesmíme ale zapomenout, že původ běsnění bychom měli hlavně hledat už v několik let trvající bídě a neustále se zvyšujících cenách životních potřeb.

¹⁴⁸ NA Praha, f. PM 1911–1920, k. 4993, fonogram z 27. 5. 1919.

¹⁴⁹ A. KOČMAN, (ed.): Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919–1920, s. 63.

¹⁵⁰ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 56–57.

Červnové volby 1929

Červnové volby do obecních zastupitelstev, jak již bylo zmíněno, se týkaly pouze Čech. I tak byly revoluční v tom, že poskytly volební právo i ženám a neignorovala je ani německá menšina. V politickém okrese Brandýs nad Labem se volilo ve 43 z 56 obcí.¹⁵¹

Jak si všímají zprávy OSP, agitace probíhala v mezích slušnosti. Jen někde obcházeli sociální demokrati své straníky a vyžadovali si od nich kandidátky jiných stran. V případě Brandýsa a okolních obcí se počítalo s vítězstvím dělnických stran, které stály proti stranám občanským. Ve větších městech šly dělnické strany do volebního klání samostatně. Už v dubnu vedení ČSDSD zamítlo brandýské straně společnou kandidátní listinu, ale v menších obcích, jako třeba v Popovicích, Měšicích nebo Dřevčicích, shody na jedné kandidátce docíleno bylo. V Čelákovících počítali dělnické strany se ziskem dvou třetin hlasů a na okrese měla mít nejsilnější pozice Klofáčovi národní socialisté.¹⁵² Bylo proto velkým překvapením, když ve volbách s přehledem zvítězila ČSDSD. Starostou v Čelákovících se stal František Kašák a v Brandýse Antonín Pařízek. Oba příslušníci levice ve straně. Jedním z prvních politických činů nového starosty Pařízka bylo odstranění sochy Jana Nepomuckého na náměstí.¹⁵³

Výsledky všeobecných voleb v okrese Brandýs nad Labem 15. června 1919¹⁵⁴

Politická strana	Volební výsledek (počet hlasů)	Volební výsledek (procenta)
Čsl. soc. demokratická strana	8501	44,50 %
Republ. strana čsl. venkova	3631	19,00 %
Čsl. strana socialistická	3253	17,00 %
Čsl. národní demokracie	1539	8,10 %
Strana živnostenská, skupiny živnostensko-obchodní apod.	601	3,10 %
Čsl. strana lidová	473	2,50 %
Ostatní skupiny	381	2,00 %
Strany a skupiny maloročníků, domkařů, chalupníků, zemědělských dělníků apod.	359	1,90 %

¹⁵¹ M. DOLEJSKÝ, *Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávky v prosinci 1920* [online], Městské muzeum V Čelákovících [cit. 2023-03-22], Dostupné z: <http://library.institutcl.cz/1920.pdf>.

¹⁵² SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 8. 3. 1919 a z 19. 4. 1919 a 17. a 24. 5. 1919.

¹⁵³ V. LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, s. 114.

Socha se na své místo po 94 letech vrátila v rámci rekonstrukce náměstí. Byla umístěna vedle děkanství.

¹⁵⁴ *Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919*. Praha 1922, s. 142.

Spojené strany občanské	240	1,20 %
Spojené strany socialistické	137	0,70 %
Celkem	19114	100,00 %

Vraťme se nyní o pár dní před volby, kdy se 8. června konala v Brandýse agrární akce „Hold Masarykovi“. Událost byla ohlášena už v květnu a mezi dělnictvem se setkala se skutečným odporem. V době, kdy se na ni pořádaly sbírky a vybíraly se potravinové dary, jež měly ukazovat bohatství venkova, totiž probíhaly ty nejhorší květnové hladové a protidrahotní bouře doprovázené násilnostmi. Pořadatelé se snažili uklidnit dělníky tím, že budou potraviny prodávány v bufetu za poloviční ceny a osten proti akci se jim tím podařilo ztupit. Při akci vystupoval Vojta Beneš, bratr Edvarda Beneše, který se právě vrátil z Ameriky a obecní správa jím měla v úmyslu obsadit místo ředitele měšťanky.¹⁵⁵ Na akci nabádal ke svornosti a odsuzoval třenicе stran a vytýkal prospěchářství dělnickým akcím.¹⁵⁶

¹⁵⁵ *Z města i okolí*, Odboj I, č. 3.

¹⁵⁶ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 14. 6. 1919.

Léto 1919

Ačkoliv po volbách hlásila okresní správa politická upokojení situace, měl klid trvat jen chvíli. S nastávajícím létem, kdy vrcholily zemědělské práce, nabíraly i stávky, a to zejména stávky zemědělských dělníků, na intenzitě. Kamenem úrazu byly mzdové požadavky, při nichž se nedařilo sjednat dohodu mezi zaměstnavatelem a zaměstnanci, takže byly k pomoci volány i paritní komise. Její jednání se konalo 11. července a nebylo na ní dosaženo výsledku.¹⁵⁷ Výsledku se nedosáhlo ani 16. července a jestli se to podařilo vůbec někdy později, o tom prameny nic neříkají.¹⁵⁸

I během léta stále vážlo zásobování a v regionu nebylo dost potravin, takže se začínaly množit případy polního pychu. O závažné škodě způsobené krádežemi se hovoří v souvislosti se Ctěnickým velkostatkem. Místní orgány nebyly schopny zabránit pychu a obce i jednotlivci žádali o pomoc před krádežemi vojsko.¹⁵⁹ Armáda pak skutečně pro tento rok na polích úrodu hlídala.¹⁶⁰

V červnu hlásila největší brandýská továrna Melichar nedostatek zakázek a začala dělníkům hrozit omezením výroby a propouštěním. Do konfliktu mezi firmou a zaměstnanci se OSP sama vložila a podařilo se jí urovnat hrozící konflikt a stávku tím, že se v podniku zajistilo pracovní volno pouze v pondělí, přičemž si dělníci svoje zaměstnání ale uchovali.¹⁶¹

V případě zemědělského proletariátu situace zdaleka tak pozitivní nebyla. Stávky probíhaly po celé léto, rostla nespokojenost s opětovným nedostatkem masa a narůstaly rovněž obavy, že rolníci vyvezou rané brambory a v nadcházející zimě nebude opět co jíst. (Obavy se později potvrdily). První stávka vypukla v na konci července ve Mstěticích ve dvoře pronajatém obchodníku Passerovi. Ta byla urovnána, ale hned v srpnu stávkují zemědělští dělníci v Záluží u Límana, v Šestajovicích vstoupilo do stávky 150 dělníků, ve Velkých Jirnech 120 a 60 dalších u menších rolníků v Nehvizdech, Veleni, a v Toušeni.¹⁶² Stávky se vyvíjely v klidně a většinou se je podařilo urovnat hned v den jejich vzniku dohodou o vyšších mzdách a příplatcích během žní. Dělníci tak byli ve svém snažení většinou úspěšní,

¹⁵⁷ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 5. 7. 1919.

¹⁵⁸ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 12. 7. 1919.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 26. 7. 1919.

¹⁶¹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 16. 7. 1919.

¹⁶² SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 2. 8. 1919
SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 9. 8. 1919.

ale je třeba si uvědomit, že v létě by znamenalo delší zastavení prací pro nájemce a majitele
dvorů ekonomickou katastrofu.

Poslední měsíce roku 1919

Na začátku září začíná ve společnosti opět panovat nespokojenost, protože ačkoliv se zemědělským dělníkům podařilo vyhádat si vyšší mzdy, stále rostly ceny a převládal obecný nedostatek. Již v lednu během hladových bouří dav vtrhl do bytu již vzpomínaného komisionáře Krause a vykonal kontrolu zásob. V září byl Kraus na nátlak Hospodářské rady, okresní organizace strany agrární a okresní socialistické rad odvolán. Bylo s ním spojeno podezření z korupce a jeho odvolání mělo zabránit demonstracím.¹⁶³

Venkov i v září zachvacovaly stávky. Znovu se stávkovalo u Passera ve Mstěticích, protože jeden z důvěrníků dostal výpověď za vyhrožování nucenou správou. Pokusy o urovnání byly bezvýsledné, navíc se stávka objevila i v Nehvizdech; dařilo se je urovnat až zásahem Svazu zemědělských dělníků.¹⁶⁴ V říjnu se opět objevily problémy ve Velkých Jirnech, kde si v září dělníci vynutili zvýšení mezd a jiné výhody. Mezi ty patřilo odprodání 100 kg obilí na osobu zaměstnancům, ministerstvo však tuto transakci zakázalo. Do stávky vstoupily zemědělské dělnice. Situace byla závažná, okresní hejtmanství svolalo poradu velkostatků a dělnických organizací. Na poradě bylo dohodnuto zvýšení úkolové mzdy během právě probíhající řepné kampaně o 25 % oproti odměnám umluvených v Praze. Ostatní požadavky dělníků čekaly až na rozhodnutí zemského poradního sboru.¹⁶⁵ Tato odpověď byla jirenským dělníkům zopakována, když na konci října vstoupili opět od 27. října do stávky, kterou o dva dny později opět ukončila až intervence Svazu zemědělských dělníků.¹⁶⁶ V polovině listopadu sníh přerušil dobývání řepy a cukrovary zastavily kampaň. Řepaři v Jirnech se znovu pokusili o vyjednání nových mzdových požadavků. Požadovali 150 K za korec řepy namísto 90 K sjednaných v Praze.¹⁶⁷ Stávka byla urovnána až 6. prosince, kdy zaměstnavatelé dobrovolně zvýšili mzdy na 125 K za korec.¹⁶⁸ Je možné, že sníh mezitím slezl a řepná kampaň, která může trvat až do ledna, se mohla obnovit.

Ačkoliv by se zdálo, že zásobovací situace již nenabízí prostor pro zhoršení, potíže přetrvávaly celý podzim a zimu a rostla jejich intenzita. Už od konce léta se můžeme ve zprávách OSP dočíst, že chybí dostatek uhlí a dřeva k výmlatu obilí. V září se objevují i

¹⁶³ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 6. 9. 1919.

¹⁶⁴ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 27. 9. 1919.

¹⁶⁵ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 11. 10. a 18. 10. 1919.

¹⁶⁶ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 2. 11. 1919.

¹⁶⁷ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 29. 11. 1919.

¹⁶⁸ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 6. 12. 1919.

stížnosti na nedostatek petroleje a svítiv a OSP podává informace, že včasné dodání zásob by mohlo pomoci uklidnit situaci mezi lidmi.¹⁶⁹ S přicházející zimou začaly váznout i dodávky obilí, ačkoliv mlýny byly plné.¹⁷⁰ K žádnému útoku na ně ale nedošlo. Lidé si možná ještě pamatovali na letní vojenské hlídky na polích. Problém tkvěl v tom, že mouka byla vyvážena do jiných okresů, takže lidé sužovaly opět vyhlídky na hlad. Už během října se v některých obcích na okrese nepekl po několik dní chléb. Naproti tomu bylo v konzumu tolik mouky, že nemohl pro nedostatek místa ve skladech přijmout 1 vagon mouky z boleslavského Šorelova mlýna. Členové konzumu zde opět mohli dostat plné přiděly, ostatní poloviční.¹⁷¹

Po celé září a říjen nedošla do okresu ani jedna smluvená dodávka topiv a všechny úřady kromě brandýského byly bez uhlí. Venkov postrádal uhlí na orbu zcela a nesplnění dodávek podle OSP začalo podryvat důvěru lidí ve stát.¹⁷² V listopadu byl pro nedostatek topiv uzavřen poštovní úřad v Neratovicích, ale díky rekvisici v jedné z tamních továren mohl zase do konce roku otevřít. Sud petroleje, který byl městu přidělen se ztratil na dráze.¹⁷³

K nedostatku mouky se přidal i nedostatek brambor, protože rolníci začali odmítat jejich prodej. Vážnou situaci začalo řešit i Ministerstvo pro zásobování lidu, které na přání kanceláře prezidenta republiky nařídilo okresnímu hejtmanství zjistit, jakými zásobami mouky disponuje konzum. V konzumu bylo objeveno 7 vagonů mouky a za uplynulý říjen a listopad dostal pro svých 8 300 členů 22 vagonů mouky a 1 vagon rýže. Naproti tomu dostala okresní aprovizace pro 19 000 osob za stejné období jen 18 vagonů mouky.¹⁷⁴ V prosinci zásobování moukou uvázlo zcela.¹⁷⁵

Od prosince už přestávaly mít uhlí i místní dráhy, což bylo kritické. Nedostatek řešily tím, že zabavovaly zásilky pro obce nebo si je vypůjčovaly u cukrovarů.¹⁷⁶ Nedostatek začala

¹⁶⁹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 4. 10. 1919.

¹⁷⁰ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 11. 10. 1919.

¹⁷¹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 18. 10. 1919.

¹⁷² SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 8. 11. 1919.

¹⁷³ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 2. 11. 1919.

¹⁷⁴ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 15. 11. 1919.

¹⁷⁵ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 13. 12. 1919.

¹⁷⁶ *Tamtéž.*

pocítovat ke konci roku také elektrárna, kde byl vytápěn výpomocný stroj. Uhlí se tak začalo brát i ze škol a školní vyučování bylo ohroženo.¹⁷⁷

Do roku 1920 okres nevstupoval vůbec šťastně.

¹⁷⁷ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 27. 12. 1919.

Zima 1920

Pro historii je periodizace dějin a dělení na roky přirozené, i lidé si navykli takto rozdělovat své životy a do nového roku obvykle vkládají naděje na lepší vyhlídky. Ovšem co se týče procesů hýbajících námi sledovaným okresem, nový rok žádnou pozitivní změnu nepřinesl.

Od ledna se ve zprávách OSP hovoří již o „uhelné krizi“. Kvůli ní pekaři museli opět přestat v Brandýse na několik dní péct chléb. Státní úřady byly zavírány, stejně tak dva úřady poštovní.¹⁷⁸ 10. ledna nevyjely ani ranní vlaky. Jen díky uhlí z cukrovarů mohly úřady po několika dnech opět otevřít.¹⁷⁹

Pro představu uvádím, že Brandýs nad Labem měl nárok na měsíční příděl 35 vagonů uhlí. Z toho docházelo sotva 4 až 5 a rozdělit jejich náklad byl složitý úkol. Jako první jej měli dostat pekaři, po nich úřady a domácnosti až naposled. Těm se distribuovalo asi 50 kg uhlí měsíčně, což, jak psal Odboj, „nestačilo ani na uvaření snídaně“.¹⁸⁰

Na konci ledna byla práce v Melicharově továrně secích strojů ohrožena a OSP se začínalo obávat nepokojů, jež by způsobila ztráta zaměstnání několika stovek dělníků. Na její zákrok vypomohl opět Toušeňský cukrovar, který závodu poskytl dva vagony uhlí. Pomoc byla namíste, protože továrna měla dokončit a vypravit větší zakázku strojů do Ruska.¹⁸¹ Do konce února bylo uhlí opět vyčerpáno a starost Brandýsa Antonín Pařízek posílal hromadně nespokojence na okresní hospodářskou radu a OSP.¹⁸²

Na okresní správě politické měli za to, že by měl Pařízek z pozice starosty situaci spíše mírnit. Ten s ní měl ale obecně špatné vztahy a obviňoval OSP i okresní hejtmanství z problémů častěji. V případě nedostatku mouky, která se v některých týdnech vůbec nevydávala, nebo jen ve velmi omezených přídělech, obviňoval starosta hejtmanství, že tuto surovinu vyváží do jiných regionů.¹⁸³

¹⁷⁸ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 3. 1. 1920.

¹⁷⁹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 10. 1. 1920.

¹⁸⁰ *Z města i okolí*. Odboj. 1. č. 9, 1920.

¹⁸¹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 24. 1. 1920.

¹⁸² SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 29. 2. 1920.

¹⁸³ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 21. 2. 1920.

Celý leden byl poznamenán povodněmi způsobenými dvěma rozvodněnými řekami, Labem a Jizerou. Mezi Neratovicemi a Všetaty protrhla voda železniční hráz a spojení mezi jihem a severem okresu bylo na neurčitou dobu přerušeno, což situaci v zásobování jen zhoršilo.¹⁸⁴

¹⁸⁴ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 17. 1. 1920.

Jaro 1920

S příchodem března si OSP všímá „rozvířené nálady“ na okrese v souvislosti s provedením první etapy pozemkové reformy.¹⁸⁵ Současně se začínají objevovat opět další stávky zemědělského proletariátu, ačkoliv zemědělstí zaměstnavatelé zvýšili dobrovolně mzdy deputátníkům o 25 % a dělníkům o 35 %.¹⁸⁶ Toto opatření bylo kvůli zvyšující se drahotě nutné, ale k uspokojení situace nestačilo.

Na velkostatku v Jirnech, kde okresní poradní sbor pro pozemkovou reformu neuznal všechny přihlášky do zatímního pachtu, stávkou v březnu zatím jen hrozili. Situace byla urovnána slibem nového projednání jen zdánlivě.¹⁸⁷ V polovině dubna se zde lidé zmocnili panského pozemku, o jehož přidělu jednali a oseli jej bramborami.¹⁸⁸ Na velkostatku v souvislosti s jednáními dále panovala nespokojenost. V květnu vstoupili zaměstnanci do stávky s požadavkem zvýšení mezd o 100 % (od 1. ledna 1920) a placení naturálií v maximálních cenách. Zaměstnavatelé na jejich požadavky přistoupili, protože ještě nebyla vyhotovena celookresní smlouva.¹⁸⁹ Ta se dokončila po dlouhém jednání až v polovině května a stanovovala větší mzdy než na okrese Mělník nebo Český Brod.¹⁹⁰ I přesto s ní nebyli dělníci v Jirnech spokojeni, byli však již odkázáni na paritní komisi a do stávky nevstoupili.¹⁹¹

V průběhu jara začínalo na okrese více stávkovat i tovární dělnictvo, které se do té doby díky intervencím OSP zatím trvale nalézalo ve stádiu ostražitého klidu. Na začátku března dělníci z brandýské Melicharovy továrny a z čelákovické firmy Červinka a Čihák požadovali zvýšení hodinové mzdy o 90 ha a zrušení úkolové práce. U Melichara stávka trvala den, v Čelákovících čtyři dny. Po dohodě obě firmy přidaly zaměstnancům 80 ha na hodinu. Snad inspiroval úspěch ve vyjednávání i zaměstnanec v továrně na obuv Václava Holuba v Čelákovících, kde vstoupilo do stávky všech 67 dělníků.¹⁹² Stávka byla ukončena až 8. dubna a zaměstnavatel zvýšil hodinovou mzdu o 40 %.¹⁹³

¹⁸⁵ SOKA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 13. 3. 1920.

¹⁸⁶ SOKA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 20. 3. 1920.

¹⁸⁷ SOKA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 10. 4. 1920.

¹⁸⁸ SOKA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 17. 4. 1920.

¹⁸⁹ SOKA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 2. 5. 1920.

¹⁹⁰ SOKA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 8. 5. 1920.

¹⁹¹ SOKA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 15. 5. 1920.

SOKA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 22. 5. 1920.

¹⁹² SOKA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 3. 4. 1920.

¹⁹³ SOKA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 10. 4. 1920.

V dubnových volbách do parlamentu Československé republiky roku 1920 se na okrese účastnilo šest stran. Na 5. dubna starosta Pařízek svolal tábor lidu do Brandýsa s programem „Postup jednotlivých úředníků o. h. proti místní organizaci strany sociálně demokratické a volby do Národního shromáždění“. Okresní hejtman očekával vcelku správně z Pařízkovy strany osobní útoky.¹⁹⁴ Volby vyhrála opět ČSDSD, ale ve straně již panoval rozkol mezi jejím pravým a levým křídlem, zřetelný i v okresních buňkách. Ještě před zveřejněním vítězů pořádal Pařízek v Brandýse tajné schůzky, na něž neměli být vpuštěni „nespolehliví členové strany“.¹⁹⁵

Po celé jaro stále panoval nedostatek. Uhelná krize odešla jen díky změně počasí a menší potřebě topení, ale potraviny se stále nedostávaly. V dubnu bylo lze mouku a chléb přidělovat pouze ve městech a sociálně demokratických konzumech. Ten čelákovický byl paradoxně zásobený lépe a pravidelněji než město samotné. U obyvatelstva to vedlo k nevráživosti vůči městům i konzumům.¹⁹⁶ V květnu se k nedostatkovému zboží přidalo i hovězí maso.¹⁹⁷

¹⁹⁴ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 10. 4. 1920.

¹⁹⁵ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 17. 4. 1920.

¹⁹⁶ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 26. 4. 1920.

¹⁹⁷ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 29. 5. 1920.

Léto 1920

V červnu už mouka nebyla ani v mlýnech a političtí představitelé se obávali dalšího kola stávek a demonstrací. Do okresu začínaly proudit dodávky z okolních okresů, jinak by se znovu nemohl péct chléb.¹⁹⁸ Na OSP si deputace z venkovských obcí podávaly dveře a dožadovaly se, když ne pravidelných, tak alespoň nějakých přidělů mouky. Ve snaze o úsporu byla chlebová dávka snížena z 1 a ¼ kg na osobu na 1 kg.¹⁹⁹ Producenti raných brambor na pravém břehu Labe odmítli dodávat brambory, dokud s nimi nebude uvolněn obchod. Tento spor byl záhy urovnán a OSP pro jistotu přidělila na pole noční službu s vojenskou asistencí, která měla za úkol zabránit vývozu a podloudnému obchodu s brambory.²⁰⁰

V Jirnech a Šestajovicích v polovině července opět propukly nepokoje. Dělnictvo sice uznávalo úmluvy sjednané se zaměstnavateli, začali ale požadovat, aby vícečlenné rodiny obdržely zdarma 1q obilí a bylo dovoleno paběrkování na polích.²⁰¹ Kvůli těmto požadavkům se v Jirnech a Šestajovicích od 16. července do 18. července opět stávkovalo. Statkáři slíbili dělníkům zdarma 40 kg obilí a zbytek odprodají dle možností. Protože však slib považovali rolníci za vynucený a tudíž nezákonný, opět ho odvolali i přesto, že očekávali další stávky. Stejně požadavky jako v Jirnech vneslo dělnictvo v Zelenči. 20. července se zde konal tábor lidu, jehož se účastnili zemědělstí dělníci z okolí. Stávkující se zde podařilo přimět k návratu do práce a k upuštění od požadavků. Podobné nálady na statcích vládly také v Mstěticích, Svémyslicích, Záluží a Dřevčicích. Násilnosti na sebe nenechaly dlouho čekat. 21. července napadl dav Červený Mlýn v Tišicích. Mlynář a zaměstnanci byli zbiti, rozkradly se zásoby mouky a zcizeny byly i cennosti mlynářovy rodiny.²⁰²

Jestliže byla severní část okresu zatím klidnější, v srpnu se i zde začínají objevovat klasické symptomy nedostatku a vyhrocené sociální situace. Sociálně demokratické dělnictvo v Neratovicích spolu se zemědělským proletariátem z jejich okolí stále silněji inklinovalo ke komunistickým myšlenkám.²⁰³ Na okrese se dále pořádaly přednášky o dění v Rusku, které vedl již zmíněný 53plk.. Legii Mlčoch z Lobkovic. Komunistické ideje se obyvatelům vystaveným neustálému boji o potraviny, látky a další potřebné věci, nepochybně jevíly jako

¹⁹⁸ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 12. 6. 1920.

¹⁹⁹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 10. 7. 1920.

²⁰⁰ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 17. 7. 1920.

²⁰¹ *Tamtéž.*

²⁰² SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 24. 7. 1920.

²⁰³ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 31. 7. 1920.

sympatické.²⁰⁴ Dne 26. července vypukla v Neratovicích i okolí stávká dělnictva v počtu asi 331 osob požadujících propuštění účastníků demonstrací, jež v té době probíhaly v Mělníce a při nichž byly vedeny útoky na mlýny. Z toho důvodu byla v Mělníce přítomná armáda, jejíž stažení Neratovičtí také požadovali. 28. července stávka bez výsledku skončila a dělnictvo se vrátilo do práce.²⁰⁵

Přes množící se polní krádeže, kdy například v Přezleticích a Dřevčicích byly za noc sklizeny celé lány, neposkytlo MNO pro rok 1920 armádní hlídkovou asistenci do všech polí, ačkoliv o to statkáři žádali.²⁰⁶

V srpnu hrozila v okresní nemocenské pokladně stávka úřednictva kvůli „odporu z nespolehlivého úřadování kontrolora Antonína Pařízka“.²⁰⁷ Představenstvo ONP Pařízkovu činnost prošetřilo a muselo dát úřednictvu za pravdu, protože Pařízek dostal tříměsíční výpověď s platem napřed a dovolenou. Když se o tom doslechli důvěrníci dělnictva, požadovali, aby byl do nového šetření, na němž budou mít účast, znovu zaměstnán.²⁰⁸ Svědčí to o Pařízkově popularitě a téměř neotřesitelném postavení v levicovém křídle strany na okrese.

O tom, že Pařízek se těšil oblibě a že platil za svérázného řečníka, svědčí i skutečnost, že ho na neohlášeném táboru lidu na konci srpna, kde hovořil proti intervenci v Rusku, poslouchalo 400 až 500 osob. Tento zástup šel posléze průvodem do Staré Boleslavi, kde k nim Pařízek opět promluvil z radničního balkónu. Podobné demonstrace a tábory probíhaly také v Kostelci nad Labem a Mratíně. Všechny se vyznačovaly klidným a nenásilným průběhem.²⁰⁹

²⁰⁴ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 29. 5. 1920.

²⁰⁵ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 31. 7. 1920.

²⁰⁶ *Tamtéž.*

²⁰⁷ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 14. 8. 1920.

²⁰⁸ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 21. 8. 1920.

²⁰⁹ *Tamtéž.*

Podzim 1920

V září vyvrcholily na okrese boje mezi levicí a pravici v sociální demokracii. Zvítězilo nakonec levé křídlo a pět pravicových členů vedení bylo pro poškozování dělnického hnutí vyloučeno. Na špatnou jakost chleba v sociálně demokratickém konzumu si stěžovali dělníci v Jirnech a Šestajovicích. Ti rovněž vstoupili od 8. září do 10. září do stávky, protože nebyl dodržen slib o obilí místo svačin během žní. Tyto zdánlivě nesouvisející akce dle mínění okresního hejtmanství měly přece jen společné vodítko. Vedení konzumu náleželo k pravici ve straně a akce (chléb a svačiny) byly prý pořádány, aby došlo k vyslovení nedůvěry funkcionářům konzumu a lidem stojícím v čele Svazu zemědělského dělnictva.²¹⁰

Na začátku října si pravice v sociální demokracii vytvořila vlastní organizaci s týdeníkem „Sociální spravedlnost“.²¹¹ Reagovala tak na noviny „Odboj“ vydávané už od roku 1919, které se staly hlasem levice již před několika měsíci. Obě frakce šly do obecních voleb do městských orgánů v Brandýse nad Labem s vlastními kandidátkami a jejich spory se patrně projevíly na volebním neúspěchu. Volby konané 24. července vyhrály sdružené občanské strany s 952 hlasy a 14 zástupci, Pařízkova soc. dem. levice obdržela 564 hlasů a 8 zástupců, pravice pod vedením Vojty Beneše (bratra E. B.) 382 hlasů a 6 zástupců a národně sociální strana 507 hlasů a 8 zástupců.²¹² Starostou města se tak nestal Pařízek, ale vrchní poštovník Hugo Bergmann. I přesto si levicová frakce mohla gratulovat, protože okresní konference strany se vyslovila pro levici.²¹³ Pařízek si našel nové pole působnosti a začal se realizovat v Okresní organizaci nájemců polí a bytů, kterou založil pro nespokojené účastníky pozemkové reformy. Ve Veleni dosáhla nespokojenost takového stádia, že si obyvatelé pole nově sami rozdělili a vykolíkovali. Odmítli kompromis spočívající v tom, že pozemkový úřad pro příští rok přiděl zreviduje, a žádali od pozemkového úřadu rozhodnutí s okamžitou platností.²¹⁴

Stávky v zemědělství na podzim poměrně utichají a stav se zdá být klidnější. Jen situace v řepném sektoru se kvůli začínající se kampani vyhrocovala. Mzda na řepách se diskutovala mezi dělníky a zaměstnavateli na jednáních konaných 8. a 19. září, dohody ale nebylo

²¹⁰ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 11. 9. 1920.

²¹¹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 2. 10. 1920.

²¹² SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 30. 10. 1920.

²¹³ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 13. 11. 1920.

²¹⁴ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 9. 10. 1920.

dosaženo. Zatímco dělníci požadovali 200 K za korec, rolníci souhlasili podle smlouvy sjednané v Praze jen se 150 K za korec. Dohody nakonec bylo docíleno při částce 170 K za korec na začátku října.²¹⁵ I tak ale došlo 23. listopadu ke konfrontaci. Do velkého cukrovaru v Kostelci nad Labem přišel zástup dělníků propuštěných z kampaně v Mratíně a žádali práci. Požadavky jimi vznášené na ředitele byly z hlediska třídní solidarity překvapující. Lze je však vysvětlit celorepublikově vzrůstající nezaměstnaností. Ta začala klesat až od ledna 1923.²¹⁶ Požadavky spočívaly v propuštění těch dělníků, kteří by se mohli uživit jinak (vlastní pole apod.) a zaměstnání dělníků příšedších. Okresní hejtmanství dalo podnik do 24 hodin sřežít z důvodu obav před demonstracemi. K ničemu nedošlo, ale opatrnost byla na místě, protože podobné deputace nezaměstnaných přicházely a vznášely své požadavky i na o. h. v Brandýse.²¹⁷

S příchodem listopadu se objevuje opětovný nedostatek uhlí a problém s nedostatečnými dodávkami mouky a brambor. Situace se ale již nezdála být tak kritická jako na přelomu roku 1919/1920.²¹⁸ Intervence u ministerstva o dodávky topiva byly bezvýsledné a obyvatelé začali přistupovat ke svépomocným akcím. Z Přezletic se vydali vesničané hromadně do Ctěnic, kde pokáceli osm stromů a dřevo si rozdělili. Dalšímu kácení bylo zabráněno až četnictvem a bylo podáno několik trestních oznámení na účastníky akce. Naproti tomu se Ctěnická správa dvora zachovala k přezletickým velkoryse. Při domovních prohlídkách bylo zjištěno, že u sebe přezletičtí neměli již žádné dřevo na otop, a tak jim správa dvora vypomohla jedním vagonem uhlí.²¹⁹ Nedostatek paliva byl rovněž příčinou množících se krádeží uhlí a dřeva na nádražích v Dřísech a Všetatech, kterých se měli dopouštět i „lidé rádní a legionáři“. Mezi potížemi se zásobováním průmyslových závodů vyniká opět jen Kostelecký cukrovar, který měl na zimu uhlí dostatek.²²⁰

²¹⁵ SOkA Praha-východ, OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 2. 10. 1920.

²¹⁶ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 229.

²¹⁷ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 27. 11. 1920.

²¹⁸ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 20. 11. 1920.

²¹⁹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 4. 12. 1920.

²²⁰ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 11. 12. 1920.

Prosincová generální stávka

O příčinách prosincové generální stávky v celorepublikovém měřítku bylo již pojednáno v první kapitole. Na okrese Brandýs nad Labem stávka proběhla také a z dostupných pramenů je patrné, jakým způsobem.

Jak už bylo řečeno, v okresní ČSDSD vyhrála levice už v září. První náznaky rostoucí nespokojenosti proběhly již 10. prosince na Ctěnických statcích. Fonogram OSP popisoval události jako „komunistickou akci souvislou s událostmi v Praze“.²²¹ Deputátníci Václav Plaček a Václav Šubrt přišli do ctěnického statku a Františku Pochobradskému oznámili, že dvůr je nyní jejich, ale že ho nechají vykonávat v něm nadále funkci správce.²²² Tou dobou také pořádal Antonín Pařízek před zámekem tábor lidu, jehož se účastnilo asi 150 lidí. Demonstranti požadovali, aby byl objekt postoupen městu a pomohlo se tak v bytové krizi. K násilnému vniknutí nedošlo, ale mezi lidmi panovalo znechucení, že je zámek již dlouho neobýván.²²³

K vlastní stávce došlo až o tři dny později a jejím důvodem, jenž mimochodem hlásal svolávací plakát, bylo, že se jedná o „protest proti chystanému monarchismu, který se skrývá za pražskými událostmi, a tedy „prohlášena jest generální stávka celého Brandýského okresu“. To vypovídá o zmatení místních vůdců stávky, protože právě zástupci buržoazie byli za Rakouska vězněni, a tak o návratu k monarchismu nemohla být řeč.²²⁴ 13. prosince 1920 se pořádaly tábory lidu v Brandýse nad Labem na náměstí, v Kostelci nad Labem u Husova pomníku, v Čelákovících na náměstí a ve Velkých Jirnech před obecní školou. V Brandýse stávka nedosáhla takového ohlasu jako jiné předchozí protesty. Účastnilo se jí asi 200 lidí, zejména z továrny na cikorku a staroboleslavské slévárny. Připojilo se také 73 slévačů z Melicharova závodu a mluvčím na táboru byl přirozeně Antonín Pařízek, nyní již jen člen městské rady. Na náměstí Pařízek útočil zejména na městského tajemníka Drnce a ředitele hospodářského družstva Balíka, protože mu neposkytli k projevu balkon na radnici.²²⁵

²²¹ M. DOLEJSKÝ, *Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávky v prosinci 1920* [online], Městské muzeum V Čelákovících [cit. 2023-03-22], Dostupné z: <http://library.institutcl.cz/1920.pdf>

²²² V. LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, s. 121.

²²³ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 11. 12. 1920.

²²⁴ V. LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, s. 122

²²⁵ *Tamtéž*.

Výsledky stávky v Brandýse nebyly valné. Firma Melichar místo 73 slévačů přijala nových 50 dělníků a došlo i k zatýkání.²²⁶

V Kostelci nad Labem bylo přirozené centrum stávky v cukrovaru, sjížděli se sem ale i zemědělstí dělníci z okolních dvorů z Jiren, Záluží, Mstětic, Svémyslic, Sluh, Mratína, Lobkovic, Tišic a Přezletic. Osobně se zde angažoval a prováděl agitaci opět Antonín Pařízek.²²⁷

V Čelákovících byla situace bouřlivější. Stávkující zde požadovali závodní rady, kam by se volili zástupci dělníků, 30% zvýšení mezd a vánoční přídavky.²²⁸ Do města bylo k továrně R. Stabenov vysláno vojsko, protože zde stávkovalo nejvíce dělníků (přesně 272).²²⁹ Stávkovali rovněž slévači z firmy Volman. Stávkující se nezastavili ani před násilnými donucovacími prostředky vůči nestávkujícímu dělnictvu.²³⁰ Poslanec Antonín Hampl do města přijel jednat jako zástupce kovodělnických odborů.²³¹ Celá akce měla v Čelákovících politickou dohru. Starosta města František Kašák náležící k levici zde spolupodepsal výzvu ke generální stávce a účastnil se i průvodu stávkujících po továrnách. Kvůli tomu podalo 17 členů zastupitelstva rezignaci, aby došlo k rozpuštění městských orgánů.²³² Podle členů zastupitelstva nebylo vhodné, aby „v čele našeho města byl i nadále straník a komunista“.²³³

V Neratovicích ustala práce v továrně na mýdlo Centra (47 dělníků), na karbid Kasper (22 dělníků) a na marmeládu (12 dělníků). Zde akce vedl místní komunista Bedřich Jirkovský a stávkýse vyznačovaly nekomplikovaným postupem.²³⁴

Celkově měla tedy stávka klidný průběh, jak ji hodnotila zpráva OSP.²³⁵ Snad i díky tomu se nedalo hovořit o úspěchu a dosažení dělníky požadovaných podmínek. O minulosti se dá říci,

²²⁶ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 18. 12. 1920.

NA Praha, f. PM 1911-1920, k. 5176, inv. č. 8/1/94/9.

²²⁷ M. DOLEJSKÝ, *Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávky v prosinci 1920* [online], Městské muzeum V Čelákovících [cit. 2023-03-22], Dostupné z: <http://library.institutcl.cz/1920.pdf>

²²⁸ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 18. 12. 1920.

²²⁹ M. DOLEJSKÝ, *Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávky v prosinci 1920* [online], Městské muzeum V Čelákovících [cit. 2023-03-22], Dostupné z: <http://library.institutcl.cz/1920.pdf>

²³⁰ NA Praha, f. PM 1911-1920, k. 5176, inv. č. 8/1/94/9.

²³¹ M. DOLEJSKÝ, *Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávky v prosinci 1920* [online], Městské muzeum V Čelákovících [cit. 2023-03-22], Dostupné z: <http://library.institutcl.cz/1920.pdf>

²³² SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 18. 12. 1920.

²³³ NA Praha, f. PM 1911-1920, k. 5175, inv. č. 8/1/94/9.

²³⁴ M. DOLEJSKÝ, *Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávky v prosinci 1920* [online], Městské muzeum V Čelákovících [cit. 2023-03-22], Dostupné z: <http://library.institutcl.cz/1920.pdf>

²³⁵ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 18. 12. 1920.

že dělnictvo (tovární i zemědělské) při podobných akcích dosahovalo alespoň dílčích úspěchů, nyní však přišlo propouštění a zatýkání stávkujících. Rozdíl mezi generální stávkou a podobnými akcemi v minulosti je ale i v intenzitě. Stávka měla být celorepubliková, a i když se jí nepovedlo rozšířit, reakce na ní byly mnohem tvrdší. Politická i policejní moc tedy zakročila obecně a mnohem tvrději, než když stávkovaly jednotlivé dvory či továrny v okrese.

Politická zemská správa v Praze o stávce podala přehled ministerstvu vnitra. Na okrese Brandýs nad Labem stávkovalo 1 290 dělníků. Nejdéle trvaly v zemědělských dvorech (až 7 dní). Nejvyšší ušlou mzdu – 53 000 – registrovala Melicharova továrna.²³⁶

Stávka byla jednou z příčin rozkolu v ČSDSD a dala vzniknout komunistické straně. O síle levicové frakce ČSDSD v okrese Brandýs nad Labem vypovídá i fakt, že byla KSČ po 20. léta nejsilnější stranou. V roce 1925 zde KSČ získala při parlamentních volbách nejvíce hlasů.²³⁷

²³⁶ M. DOLEJSKÝ, *Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávky v prosinci 1920* [online], Městské muzeum V Čelákovících [cit. 2023-03-22], Dostupné z: <http://library.institutcl.cz/1920.pdf>

²³⁷ *Tamtéž.*

První polovina roku 1921

Po vlně prosincových stávek a demonstrací se okres opět vrátil k svému přirozenému životu spočívajícímu v překonávání nedostatku bídy. Nyní se k obtížím proletariátu přidala ještě nezaměstnanost rostoucí už od podzimu. Jestliže kvůli uhelné krizi minulou zimu okresní hejtmanství intervenovalo ve prospěch průmyslových dělníků, a podařilo se mu tak, aby si udrželi práci, v zimě 1920/1921 se projevila uhelná krize tak silně, že propouštěly téměř všechny podniky v okrese. Mohla za to jak uhelná krize, tak nedostatek odbytu.

Na konci ledna dala Brandýská cikorka týdenní výpověď 70 dělníkům a v únoru se už nepracovalo vůbec.²³⁸ V továrně na secí stroje Melichar se pracovalo v únoru a březnu jen 4 dny v týdnu a v dubnu firma propustila 74 svobodných a lépe situovaných dělníků, protože pracovala na sklad.²³⁹ V noci 8. dubna ve firmě dokonce někdo odcizil pokladnu se 126 000 K. Jednalo se o peníze na výplaty.²⁴⁰ Zdali spolu tyto dvě situace mohou souviset, nevím. S informacemi o případných zatčených jsem se v pramenech nesetkal.

Na OSP a MěÚ v Brandýse nad Labem docházeli nezaměstnaní po celé období propouštění, aby žádali o práci nebo podporu. Okresem v tom byl učiněn i návrh na Ministerstvo sociální péče.²⁴¹ Například 8. dubna před OSP přišlo 100 nezaměstnaných lidí žádat o podporu nebo práci.²⁴² V polovině dubna se začínají ale propouštět i kovodělníci ze strojíren v Kosteleckém cukrovaru. Rovněž oni se začali dožadovat podpor a bylo jim v tom vyhověno, což pobouřilo ostatní nezaměstnané. Jejich zájmů se ujal Antonín Pařízek a z podpory v nezaměstnanosti učinil předmět politické agitace Levice.²⁴³

Že situace v zásobování nebyla ani tuto zimu uspokojivá, nemusím příliš rozepisovat. Zmíním jen, že v zimě nebyla mouka na vaření vůbec k dostání a venkovské obce dostávaly poloviční přísuny chleba.²⁴⁴ Konzumy oproti tomu dávaly plné dávky a opět se vůči nim zvedla vlna nespokojenosti, protože obecní aprovizace mouku nevydávaly několik neděl.²⁴⁵

²³⁸ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 12. 2. 1921.

²³⁹ *Tamtéž.*

SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 2. 4. 1921.

²⁴⁰ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 9. 4. 1921.

²⁴¹ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 8. 1. 1921.

²⁴² SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 9. 4. 1921.

²⁴³ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 23. 4. 1921.

²⁴⁴ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 22. 1. 1921.

²⁴⁵ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 19. 2. 1921.

Při sjednávání zemědělských mezd pro nadcházející polní práce v březnu 1921 nebylo opět sjednáno dohody. Dělnictvo požadovalo mzdy z předcházejícího roku, které byly o 30 K vyšší než v Praze sjednané mzdy, a rolnictvo se naopak směrnic chtělo držet. Problém byl postoupen zemské paritní komisi.²⁴⁶ Podle všeho se nakonec přistoupilo k přijetí loňské smlouvy.²⁴⁷

První máj slavilo na okrese několik stran. Nejnavštěvovanější byla akce agrárníků ve Všetatech, kterou navštívilo kolem 3 000 lidí. Obě frakce ČSDSD připravovali svátek práce již odděleně. Levice pořádala oslavy v Brandýse nad Labem (kam se dostavilo 1 000 lidí), Čelákovících, Sluhách a Lobkovicích. Pravice sociální demokracie si vzala Starou Boleslav, Kostelec nad Labem, Dřísy a Kozly.²⁴⁸ Za několik dní měla vzniknout Komunistická strana Československa a osud obou politických uskupení se měl rozdělit i formálně.

²⁴⁶ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 26. 3. 1921.

²⁴⁷ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 21. 5. 1921.

²⁴⁸ SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 23. 4. 1921.
SOkA Praha-východ, f. OÚ Brandýs nad Labem, k. 163, situační týdenní zpráva OSP pro PZSP z 7. 5. 1921.

Vznik komunistické strany na okrese Brandýs nad Labem

KSČ vznikla v květnu 1921 rozkolem, jenž byl nastíněn v první kapitole. Na okrese netrvalo dlouho, než založily místní kádry vlastní stranu. První organizace byla založena ještě v květnu v Brandýse nad Labem a ve Veleni. V Čelákovících strana vznikla až v červenci. Ustavujícího sjezdu KSČ ve dnech 14. – 16. května 1921 se tehdy účastnilo i několik komunistů z okresu.²⁴⁹ Jako měsíc založení stranické organizace je uváděn květen i v Zápěch, Klánovicích, Zelenči, Svémyslicích, Jirnech, Mstěticích a Nehvizdech. Ve Staré Boleslavi se po počátečním neúspěchu podařilo stranu založit až roku 1922.²⁵⁰

Že bude okresní odnož KSČ založena, se na okrese vědělo s předstihem, a tak byla hned na začátek května svolána na sedmou hodinu schůze do hostince k Táborským, kam měl přijet instruktor z Prahy. Ze vzpomínek soudruha Václava Brycha víme, že hospoda praskala ve švech. Na instruktora v hospodě čekali členové i funkcionáři ČSDSD v čele s Antonínem Pařízkem zastupujícím levici a Vojtou Benešem zastupujícím pravici. Když instruktor v deset hodin večer přijel, řekl, že „Praha vzkazuje, že se máte uhnout doprava“. Instrukce nebyla vyslyšena. Schůze trvala do dvou hodin do rána a při závěrečném hlasování disponovala levice daleko více hlasy. Pro pravici hlasovali hlavně ti, kteří byli organizováni v sociálně demokratickém konzumu nebo pracovali pro nemocenskou pokladnu. „Pravičáci“ byli ihned nuceni odejít do hostince k Branžovským. V polovině května se pak konala další schůze, nyní už jen levice, kde Antonín Pařízek přečetl Leninových 21 podmínek pro přijetí do Komunistické Internacionály.²⁵¹ Tímto bylo na okrese definitivně stvrzeno založení KSČ.

Údaje o tom, kolik členů ČSDSD přestoupilo v okrese do nově vzniklé KSČ, chybí, ale lze si domýšlet, že to byla většina, stejně jako ve zbytku republiky. V Čelákovících i jinde buňky mateřské strany dočista zanikly a byly obnovovány až později v průběhu 20. let. Prvních pár měsíců po založení se soudruzi věnovali především budování silné místní organizace a tělovýchovných útvarů (FDTJ).²⁵² Stávková hnutí a demonstrace pokračovaly dále, stejně jako pokračoval nedostatek a rostla nezaměstnanost. Vznikem strany ale proletariát dostal

²⁴⁹ Martin DOLEJSKÝ, *Komunistická strana Československa v okrese Brandýs nad Labem*. In: Studie a zprávy 8/2, Historický sborník pražského okolí, Praha 2020, s. 57.

²⁵⁰ V. LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, s. 127.

²⁵¹ Oblastní muzeum Praha Východ, *Záznam z rozhovoru s Václavem Brychem z Brandýsa*, 1971, inv. Č. H 6513.

²⁵² M. DOLEJSKÝ. *Komunistická strana Československa v okrese Brandýs nad Labem*, 58.

novou zbraň, díky níž mohl začít dosahovat svých požadavků i revolučnějšími způsoby, než tomu bylo uvnitř ČSDSD.

Aspekty poválečných protestů na okrese

V přechodných kapitolách jsme se setkávali s různými formami protestu, kterými se sociálně slabší snažili prosadit své zájmy. Pro začátek bych je rozdělil na dvě větve. První bych definoval jako méně politickou. Jde o hladové a protidrahotní nepokoje, kdy aktéři nemají specifické politické požadavky, ale tíží je neutěšená a beznadějná situace. Druhá větev protestů spočívá v organizovaném a většinou nenásilném způsobu pořádání stávek, demonstrací a táborů lidu.

Tyto způsoby protestu se od sebe lišily několika aspekty. Za stěžejní považuji, zdali se jednalo o akci násilnou. Přítomnost násilí je v přímém vztahu s tím, kdo akci vedl. Druhý aspekt hledám ve skladbě obyvatelstva, které se akcí účastnilo. Třetí aspekt, který akce rozlišoval, byla jeho ideologická náplň.

Zda je přítomno násilí, nebo zda se naopak setkáváme s umírněností a organizovaností, tvoří podle mě nejviditelnější rozdíl ve snaze o diferenciaci těchto bojů. Zatímco v případě lednových a květnových hladových bouří roku 1919 bylo násilí nepřehlédnutelné a kopírovalo trend ve zbytku republiky²⁵³, po květnu 1919 se už na okrese s tak masovým hnutím, jež jako jednu z forem politického boje užívá i násilí, nesetkáváme. Problém hladových bouří a násilných protestů tak tkví v tom, že je vlastně nikdo nevedl, a pokud ano, pak pouze náhodní vůdci nebo nejhlasitější „křiklouni“. Po květnu 1919 v okrese začínaly převažovat stávky organizované stranami či odbory a pokud propukaly spontánní akce, jako například sročení obyvatelstva na náměstích, většinou se stranickým špičkám a dělnickým důvěrníkům dařilo aktivity ovládat a masu usměrňovat.

Tyto organizované stávky a ohlášené tábory lidu byly podle všeho okresnímu proletariátu bližší. Z druhé strany se i úředníci OSP i o. h. a policie snažily situaci neeskalovat. Mnohdy k tragédii nemuselo chybět mnoho. Lednových protestů se účastnili i navrátilí se vojáci, muži obratní v používání zbraní a rovněž venkované, kteří mohli být ozbrojeni flintami. V nejvyhrocenějších chvílích stačil jediný neopatrný výstřel a historie se mohla psát jinak. Díky faktu, že se během hladových bouří nestřílelo, lze hovořit o štěstí. Vypovídá to ale i o vyspělosti a organizovanosti proletariátu.

²⁵³ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 54–60.

Dalším hlediskem je pohled na samotné zúčastněné. Bouřlivé a násilné akce, které na okresu proběhly, lze jednoznačně spojit s mnohem širší paletou obyvatelstva než organizované stávky. OSP ve svých hlášeních často registrovala skladbu davu. Objevovali se zde jak dělníci zemědělství a tovární, tak ženy a děti, které úřadům stály za zvláštní pozornost. Důvod zapojení žen hledejme v jejich rolích v rámci domácnosti. Právě na ženách stály požadavky o zaopatření rodiny, a tak se s nimi během protestů setkáváme při největších zásobovacích potížích a při hladových bouřích. Díky přidělovému systému se potrava přesunula ze sféry soukromé do sféry veřejné a ženy se ještě za války staly právě kvůli důrazu na jejich roli při péči o rodinu politickým aktérem.²⁵⁴ Poté, co dostaly hned při prvních československých volbách volební právo, se plně staly politickými subjekty a z hlášení OSP lze spíše vyčíst pochopení pro tíživou situaci jejich rodin než paternalistický přístup, běžný v dobách Rakouska.²⁵⁵ Naproti tomu stávky a protesty organizované stranami, dělnickými důvěrníky či odbory předpokládaly účast politicky uvědomělého dělníka a kladly důraz na uvážené a rozumné vedení třídního boje. Stávkovalo-li tovární dělnictvo, tvořeno povětšinou muži, dopředu akci oznámilo s relevantním zdůvodněním a po skončení stávky se vrátilo do práce. Zemědělské dělnictvo stávkovalo živelněji a k násilí docházelo častěji než v případě protestů továrního proletariátu. Není se ale čemu divit, protože tovární dělnictvo disponovalo historií již minimálně půl století trvajících politického boje, kdežto zemědělský proletariát se ve 20. letech na okrese teprve začínal organizovat.²⁵⁶

Ideologickou náplň protestů bych také vnímal jako jeden ze zásadních motivů okresních třídních bojů. V případě hladových by se dalo říct, že mezi myšlenkami, jimiž byli protestující vedeni, lze kromě faktického nedostatku a hladu spatřovat i neutříděnou směs „lidové spravedlnosti“ a antisemitismu; lze tedy hovořit o jakémisi ideologickém a duchovním motivu. „Lidová spravedlnost“ se projevovala zejména v kontextech, kdy vzal dav situaci do vlastních rukou. Příkladem lze vzpomenout na pochody se šibenicemi nebo na pokus demonstrantů oběsit ředitele Melicharova závodu Hájka.

Protestující měli pocit exkluzivity v daném kontextu; když se nevynasnaží oni, nikdo jiný za ně situaci nevyřeší. I zakořeněný antisemitismus se projevoval během hladových bouří. Židé byli považováni za ty, již žijí v dostatku a užívají ho ke „ket'asení“ s životními potřebami.²⁵⁷ Jak jinak si vysvětlit antisemitské výkřiky a útoky namířené proti židovským obchodníkům

²⁵⁴ O. KONRÁD, R. KUČERA, *Cesty z apokalypsy*, s. 179.

²⁵⁵ *Tamtéž*, s. 194–195.

²⁵⁶ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 477.

²⁵⁷ O. KONRÁD, R. KUČERA, *Cesty z apokalypsy*, s. 207.

v lednu 1919. Průvody a přísahy se šibenicemi vykazují oproti stávkám ještě jednu zvláštnost, a sice „ritualizované násilí“ a divadelní charakter.²⁵⁸ Výrazně to lze vysledovat i na okresních nepokojích. Naproti tomu stávky a demonstrace dělnictva vedené stranami nebo dělnickými organizacemi kladou důraz na serióznost, organizovanost, připravenost, nenásilí a postupné dobývání pozic, které proletariátu přísluší, a to racionálními způsoby. Těžko by asi lednové a květnové demonstranty někdo odkazoval na okresní smlouvy a paritní komise

Na základě uvedených aspektů tedy můžeme protesty diferencovat. Lze také rozpoznat a vyhodnotit, jaké se setkávaly s větším úspěchem. Čím živelnější a násilnější měla akce charakter, tím nejsmlouvavější a tvrdší reakci vyvolala. Nezřídka zahrnovala zatýkání, propouštění z práce a pronásledování. K těmto opatřením bylo přistupováno v lednu a květnu 1919 i v průběhu prosincové generální stávky. Naopak pokud akci vedli zkušení dělničtí vůdci, požadavky byly jasně artikulovány a protistrany ochotny přistoupit k diskusi a kompromisu, proletariát dosáhl svých cílů, a výjimečně je i přesáhl, jako třeba opakovaně v případě velkostatku v Jirnech.

²⁵⁸ *Tamtéž*, s. 271–276.

Závěr

Na začátku své práce jsem uváděl tiskovou zprávu o vnímání života v ČSR dnes. Nyní je zřejmé, že první roky Československa byly opravdu tvrdou zkouškou pro obyvatele. Nedostatek, nefunkční systém zásobování, nezaměstnanost, stávková hnutí a nepokoje založením KSČ nepominuly. Počty stávek i nezaměstnaných se naopak nadále zvyšovaly.²⁵⁹ Hospodářské oživení přichází až o několik let později ve 20. letech. Přesto však založení komunistické strany sloužilo revolučnímu proletariátu jako možnost, jak věřit v „lepší zítřky“. Ačkoliv se tedy tíživá situace reálně nezměnila, změnil se přístup komunistického dělnictva ve vztahu ke své budoucnosti. Je to patrné z vyprávění zakladatelů strany na okrese.²⁶⁰

Hlavním cílem mé práce bylo na základě archivního výzkumu popsat události, které hýbaly okresem Brandýs nad Labem po první světové válce a ukázat na neutěšený společenský stav a žalostné podmínky, ve kterých proletariát na okrese žil. Lze jednoznačně určit, že situace byla skutečně vážná a zejména úřady ji jako takovou pojímaly. Ve své práci uvádím přesvědčivé zdroje, jako jsou vzpomínky pamětníků, ale zejména hlášení OSP na prezidium místopředsedství. Lze říci, že OSP častokrát stála na straně dělnictva a mnohdy svým zásahem napomohla k uklidňování situace. Můžeme také uvést, že oproti jiným regionům Brandýs nad Labem kopíroval dění ve zbytku republiky. Protesty nebyly výjimečné svojí skladbou ani náplní. Je třeba ale rovněž poznamenat, že se na okrese většinou protestovalo umírněnějším způsobem, pokud pomineme leden a květen roku 1919. V těchto dobách se totiž násilně bouřily i ostatní regiony. Ani v tom námi sledovaný okres není jiný. Zajímavé je sledovat procesy a jednotlivce právě v tomto místě, už kvůli tomu, že zde celý život žiji a regionální dějiny dělnického hnutí dnes nepatří, kromě prací Martina Dolejského, mezi oblíbená témata historiků. Kvůli tomu je důležité dívat se na prameny a starší historiografickou tvorbu znovu a současně, protože zejména starší dějepisné práce jsou už v mnohém překonány.

Dalším cílem bylo rovněž popsat hospodářství a jeho vývoj na okrese. Zde je třeba říci, že byl po válce Brandýs nad Labem a okolí industrializován napůl. Stále zde bylo mnoho velkostatků a zemědělských usedlostí, kde pracovali a bojovali za lepší podmínky zemědělství dělníci. Podle toho vypadaly i protesty. Jistě bylo na okrese několik levicových aktivistů a funkcionářů. Ve srovnání například s velmi industrializovaným Kladenskem se ale nedá

²⁵⁹ Z. Kárník, *České země v éře první republiky*, s. 229.

Tamtéž, s. 232.

²⁶⁰ Oblastní muzeum Praha Východ, *Záznam z rozhovoru s Václavem Brychem z Brandýsa*, 1971, inv. Č. H 6513.

hovořit o „baště“ revolučních myšlenek. Okres spíše aktivně přijímal nové podněty z okolí, než že by byl v čele dělnického hnutí v republice. S tím souvisí i další cíl, popsat vývoj dělnického hnutí na okrese jako takový. I zde je vidět určité opožděné projevy hnutí oproti vedoucím regionům, jako je Slánsko nebo Praha. Je to pochopitelné. Minulost Brandýsa a okolí byla spjata spíše s konzervativními společenskými strukturami a jednalo se o malý, jak již bylo řečeno napůl agrární region.

Okres Brandýs nad Labem tedy v zásadě prožíval po válce to, co zbytek republiky. V čem vidím hlavní zvláštnost je již zmíněná mírnost a věcnost při běžných stávkách a demonstracích. Přesto je důležité popisovat i události menších dějin. Jedná se o příběhy lidí. Rozumět jim a podobě regionu v jejich době znamená i lépe rozumět regionu dnes. Spousta továren a statků se během 20. století radikálně změnila nebo byla i zrušena. I dnes je však stále vidět, jak významným způsobem se do dnešní podoby regionu zapsaly.

Seznam použitých informačních zdrojů

Archivní prameny:

Státní okresní archiv Praha-Východ:

Fond: Obecní úřad Brandýs nad Labem, karton: 163, situační týdenní zprávy z let 1919-1921.

Národní archiv:

Fond: Presidium Místodržitelství, karton 4983 a 4993, hlášení OH v Brandýse n. L. pro PZSP.

Oblastní muzeum Praha Východ:

Záznam z rozhovoru s Václavem Brychem z Brandýsa, 1971, inv. Č. H 6513.

Karel TĚŠÍNSKÝ, *Dokumentární snímky dělnického hnutí na Brandýsku, Č. inv. H 1013/2.*

Literatura a periodika:

Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, Praha 2017.

Vladimír LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, In: Studie a zprávy 10, Sborník okresního muzea Praha-Východ, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 1988.

Ota KONRÁD, Rudolf KUČERA, *Cesty z apokalypsy: fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914-1922*. Praha 2018.

Rudolf KUČERA, *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*, Praha 2013.

Denisa BRDLÍKOVÁ, *Nezaměstnanost v Československu v prvních poválečných letech (1918-1925)*, bakalářská práce, vedoucí práce prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc., Praha 2014.

Karel PACNER, *Osudové okamžiky Československa*, Praha 2012.

Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: město, panství i okres III*, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 2010.

- Štěpán MLEZIVA, *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*, Praha 2010.
- Richard MANDELÍK – Vladimír MACH, *Historie a současnost podnikání Mělnicko–Kralupsko*, Žehušice 2008.
- Jaroslav LÁNÍK – Richard MANDELÍK – Eva BŘICHÁČKOVÁ, *Historie a současnost podnikání Praha–Východ*, Žehušice 2007.
- Johann PROCHÁZKA, *Topographisch-statistischer Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen*.
- Emanuel VLASÁK, *Polabské město Čelákovice*, Čelákovice 1991.
- Jan FOREJTEK, *Místopis a adresář okresu Brandýského*, Brandýs nad Labem 1908.
- Josef EMLER, (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, RBM II (1253- 1310)*, Praha 1882.
- Marek ĎURČANSKÝ, *Radní manuál Pavla Ježdíka 1639–1654*, Čelákovice 2016.
- Josef VOLMAN, *Továrna na obráběcí stroje Čelákovice*, Brandýs nad Labem 1940.
- Jolana TOTHOVÁ, *Průmyslník Josef Volman a jeho podíl na rozvoji Čelákovic*, Čelákovice 2004.
- Jaroslav SVOBODA, *Kostelec nad Labem: historie a současnost*, Týn nad Vltavou 2019.
- Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982.
- Tomáš ŠRÁMEK, *Formy aktivit anarchistického hnutí v ČR*, bakalářská práce, vedoucí práce Doc. Mgr. Miroslav Dopita Ph.D, Olomouc 2012.
- František ŠIDVIC, *Pod rudým praporem*, Čelákovice 1966.
- Ivan ŠEDIVÝ. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha 2001.
- František FORST, *Ohlas Velké říjnové socialistické revoluce na Nymbursku*. In: *Středočeský sborník historický* 7.
- Alois KOČMAN, (ed.): *Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919–1920*. Praha 1959.

Martin DOLEJSKÝ, *Komunistická strana Československa v okrese Brandýs nad Labem*.

In: Studie a zprávy 8/2, Historický sborník pražského okolí, Praha 2020.

Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919. Praha 1922

Do nového života, Odboj I, č. 1, Brandýs nad Labem: Jaroslav Červený, 1919.

Z města i okolí, Odboj I, č. 3.

Internetové zdroje a články:

Jan ČERVENKA. *Tisková zpráva: Třicet let od sametové revoluce z pohledu české veřejnosti* [online].

Sociologický ústav AV ČR [cit. 2023-07-05]. Dostupné z:

https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5025/f9/pd191029b.pdf

Petr ZÍDEK. Mýty a kultury první republiky: v ČSR neexistovala korupce a politici měli širší rozhled. *Lidovky* [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/myty-a-kultury-prvni-republiky-v-csr-neexistovala-korupce-a-politici-meli-sirsi-rozhled.A180913_163704_In_domov_ele

Martin DOLEJSKÝ, *Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávký v prosinci 1920* [online].
Městské muzeum V Čelákovících [cit. 2023-03-22], Dostupné z: <http://library.institutcl.cz/1920.pdf>

František Melichar Český kovář, vynálezce, průmyslník. *ORIGINAL MELICHAR* [online]. [cit. 2023-06-28].
Dostupné z: <https://original-melichar.cz/podklady/FM-kronika>

Unikum. *ORIGINAL MELICHAR* [online]. [cit. 2023-06-28]. Dostupné z: <https://original-melichar.cz/?page=unikum>

Lednová stávka v Rakousko-Uhersku. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Lednov%C3%A1_st%C3%A1vka_v_Rakousko-Uhersku

Obrazové přílohy:

Generální mapy okresních hejtmantství - Generální mapa okresního hejtmantství brandýského. In: Virtuální mapová sbírka Chartae-Antiquae.cz [online]. Zdiby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/11176>.

Antonín Pařízek vyfocený před první světovou válkou z:

Vladimír LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, In: Studie a zprávy 10, Sborník okresního muzea Praha-Východ, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 1988.

Nakládání secích strojů pro sovětské Rusko z:

Vladimír LOYDA, *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-Východ Část 5*, In: Studie a zprávy 10, Sborník okresního muzea Praha-Východ, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 1988.